

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **ЕКОНОМІКА**

∨ *Плани відновлення України*

- **ПЕРЕСЕЛЕНЦІ**

∨ *Програми підтримки ВПО*

- **ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ**

∨ *Законодавче врегулювання трудових відносин
в умовах воєнного стану*

№ 10 (232) ЧЕРВЕНЬ 2022

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА БІБЛІОТЕКА

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 10 (232) 2022

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор

Ю. Половинчак

Редакційна колегія:

Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті

Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

У Комітеті з питань економічного розвитку
ухвалено рішення щодо актуальних на
сьогодні законопроектів 3

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Полтавець С.

Плани відновлення України – ключові
аспекти слід визначати вже сьогодні 4

Симоненко О.

Програми підтримки ВПО: державні
та міжнародні напрями 8

Беззуб І.

Законодавче врегулювання трудових
відносин в умовах воєнного стану 14

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА * 22

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

У Комітеті з питань економічного розвитку ухвалено рішення щодо актуальних на сьогодні законопроектів

Комітет з питань економічного розвитку на своєму засіданні 17 червня 2022 р. розглянув законопроект «Про внесення змін до Закону України “Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань” щодо подання відомостей про кінцевого бенефіціарного власника юридичної особи» (реєстр. № 6131) та альтернативні до нього проекти, які врегульовують питання, пов’язані з необхідністю зазначення відомостей про кінцевого бенефіціарного власника юридичної особи (реєстр. № 6131-1 та № 6131-2).

Метою зазначених законопроектів є виключення ряду юридичних осіб з переліку юридичних осіб, на яких поширюється зобов’язання подавати інформацію про кінцевих бенефіціарних власників та структуру власності юридичної особи відповідно до пункту 9 частини другої статті 9 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», а також врегулювання інших питань, пов’язаних із необхідністю зазначення відомостей про кінцевого бенефіціарного власника юридичної особи.

За результатами обговорення народні депутати України – члени Комітету з питань економічного розвитку ухвалили рішення внести законопроекти на розгляд Верховної Ради України та рекомендувати за результатами

розгляду в першому читанні проект Закону України про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» щодо вдосконалення інституту зазначення відомостей про кінцевого бенефіціарного власника та структуру власності юридичної особи (реєстр. № 6131-2) прийняти за основу, а законопроекти (реєстр. № 6131 та № 6131-1) відхилити.

Також було обговорено проект Закону України про внесення змін до Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» та інших законодавчих актів України щодо сприяння процесам релокації підприємств в умовах воєнного стану та економічного відновлення держави (реєстр. № 7451).

Враховуючи, що строк подачі альтернативних законопроектів до вищезазначеного проекту Закону України закінчується 24 червня 2022 р. було ухвалено рішення рекомендувати Верховній Раді України включити його до порядку денного сесії Верховної Ради України та відповідно до ч. 3 ст. 50 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» скоротити наполовину строки внесення альтернативних законопроектів до згаданого проекту Закону України (*Офіційний вебпортал парламенту України* (<https://www.rada.gov.ua/news/razom/224087.html>). – 2022. – 17.06).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

С. Полтавець, канд. політ. наук, ст. наук. співроб., НЮБ НБУВ

Плани відновлення України – ключові аспекти слід визначати вже сьогодні

Можливо, це прозвучить дещо несподівано, але так званий «план Маршалла» для України не є ініціативою сьогоднішнього дня. Так, наприклад, ще у 2017 р. Литовська Республіка виступила з ініціативою для допомоги Україні на 2017–2020 рр. під назвою: «План Маршалла для України». Планом було передбачено фінансово-інвестиційну та економічну підтримку, у тому числі послідовне посилення стратегічного діалогу Україна – країни Заходу для забезпечення євроінтеграції України. Найважливішими напрямками було визначено інвестиції в реальний сектор економіки України, підтримку реформ, спрямованих на економічне зростання України, створення нових інструментів фінансування, а також підтримку малого та середнього підприємництва. Презентуючи цю ініціативу, тодішній перший віцепрем'єр-міністр С. Кубів, зокрема, наводив приклад повоєнної Європи, коли міжнародна фінансова підтримка допомогла інвестиціями в реальний сектор європейських країн: інфраструктуру, агробізнес, кредитні інструменти для малого та середнього бізнесу. У той момент співавтор цієї ініціативи експрем'єр Литви А. Кубілюс так коментував необхідність втілення цього плану в життя: «...Для того щоб утримати належний темп реформ, потрібно підтримувати мотивацію суспільства та політиків. Для Литви такою мотивацією була перспектива членства в ЄС, яку нам запропонували з самого початку...». На жаль, тоді ця ініціатива залишилася без реалізації.

Сьогодні ж повернення до ідеї «плану Маршалла» має інший військово-політичний контекст, який визначило 24 лютого 2022 р.

На початку квітня 2022 р. український уряд оголосив про розробку «Плану відновлення України». Очільник уряду Д. Шмигаль, оголошуючи цю ініціативу, сказав, зокрема: «...Будемо відбудовувати всю нашу державу,

кожен клаптик, який зруйнований ворогом. Ми пообіцяли, що кожна квартира, кожен будинок наших громадян будуть відбудовані...». Уточнюючи момент щодо джерел наповнення майбутнього Фонду з відновлення, він вказував: «Ми розуміємо необхідність коштів – це сотні мільйонів доларів, які сьогодні і світ, і Європа готові надавати Україні. Фонд також буде наповнюватися за рахунок конфіскованих коштів РФ і її суб'єктів за кордоном. За рахунок державного бюджету України, за рахунок відновлення й нарощування економічного потенціалу України».

Власне, ніхто не сумнівається, що європейські країни допомагатимуть нам відбудовувати економіку та інфраструктуру: вони й сьогодні це роблять. Питання в іншому: чому за відбудову України мають відповідати європейці, якщо за руйнування, очевидно, несе відповідальність країна-агресор, адже саме її зброя та солдати плондрують нашу землю та вбивають наших громадян, у тому числі цивільних: жінок, дітей та людей старшого віку. Тут ми (як українці, так і зарубіжні експерти) знову повертаємось до добре відомої європейській історії практики репарацій.

Так, наприклад, Р. Бозен у статті для німецького видання DW від 2 серпня 2015 р., присвяченій Потсдамській конференції, наводив цитату з інтерв'ю Г. Трумена американському радіо: «...у Потсдамі було досягнуто домовленостей, “щоб знищити нацизм, а з ним і військову промисловість, а також збройні сили разом з генеральним штабом і його мілітаристською традицією”». Найважливішою метою репарацій він назвав позбавлення Німеччини усього, «що могло би прислужитися підготовці нової війни». Вважаємо, що власне саме такої позиції має притримуватись Україна щодо Росії, коли веде мову про майбутні джерела відновлення

економіки. Натомість очільник українського уряду на зустрічі з президентом Європейського інвестиційного банку В. Хойером наголошував, що КМУ «вважає інвестиційні ресурси Банку одним із пріоритетних джерел для фінансування проєктів розвитку». Така позиція українського уряду, з нашої точки зору, є не тільки спробою підміни акцентів та понять, але власне і намаганням, принаймні в публічній площині, зменшити відповідальність країни-агресора РФ у скоєних злочинах на території України.

Відповідати за розв'язану війну має агресор, і саме його ресурси мають становити «левоу частку» залучених до відновлення фінансів та ресурсів. Натомість допомога наших європейських партнерів та інших країн, які нас підтримують, має бути лише актом доброї волі. Вимагати відшкодування втрати ми маємо право лише від держави РФ та її громадян, за підтримки та з мовчазної згоди яких В. Путін схвалив анексію Криму та розв'язав війну проти України.

Відтак, підкреслюючи важливість міжнародної допомоги для відбудови України – сьогодні і в майбутньому – наголошуємо на необхідності пропрацювати на дипломатичному і правовому рівні питання репараційних виплат. Зрозуміло, що це питання актуалізуватиметься з наближенням української перемоги, проте варто вже сьогодні тримати його в полі зору як суспільства, так і державних органів.

Тема відновлення України після війни з Росією стала активно обговорюватись у процесі збільшення допомоги від США та європейських партнерів на тлі успіхів української армії у протистоянні з російськими загарбниками.

Слід зазначити, що підходи вітчизняних урядовців та міжнародних експертів до вирішення проблем відновлення післявоєнної України багато в чому збігаються, але існують також суттєві відмінності. Так, наприклад, видання Forbes.ua поширило ключові принципи, запропоновані першим віцепрем'єр-міністром економіки Ю. Свириденко, які вона опублікувала у своїй колонці для УП. Представниця українського Кабінету Міністрів переконана, що для швидкого та ефективного

відновлення економічної потужності України наша держава повинна: «отримати повний доступ до ринків країн G7 та ЄС. Уряди цих країн мають скасувати всі квоти та імпорتنі мита, зокрема захисні й антидемпінгові. Таким чином українські виробники зможуть вільно експортувати свою продукцію на ринки, що охоплюють 54 % світової економіки».

Вважаємо, що скасування всіх без винятку квот та мит зі сторони ЄС виглядає дещо «фантастично», бо за таких умов європейські країни втрачатимуть доходи і при цьому одночасно будуть виступати в ролі фінансових донорів України. Хоч, з іншого боку, певні кроки в цьому напрямі вже здійснюються. Так, наприклад, УСПП вже мав перемовини з Єврокомісією щодо спрощення системи транзиту української продукції, скасування квот. Президент УСПП А. Кінах так прокоментував існуючий стан речей: «В сфері АПК наші експортери вичерпують їх (квоти) у перші кілька тижнів. Зважаючи на те, що ЄС був і буде нашим найбільшим партнером та ринком збуту, а логістика, скоріше за все переорієнтовуватиметься на авто і залізничні перевезення, то треба думати про повну свободу для вітчизняних аграріїв... Опосередковано Україна годує 400 млн. людей в світі. ООН, яка неодноразово висловлювала свою стурбованість загрозою голоду в третій країнах, повинна сприяти логістичній та ін. допомозі поновлення українського аграрного експорту в ці країни».

При цьому Ю. Свириденко розраховує на повноцінний вступ нашої держави до Європейського Союзу вже у 2024 р. У цьому контексті міністр розраховує на «швидку логістику, бо в майбутньому наші товари рухатимуться переважно на Захід – до ЄС. Україна має максимально розширювати в напрямку ЄС автомобільні переходи та пункти пропуску, збільшувати залізничну логістику через сухі порти та вузли перевантаження на вузьку колію». Ще в кількох сферах, таких як: експорт переробленої продукції (продовольство та металургія), енергетика, Ю. Свириденко розраховує на будівництво Україною АЕС в основному власними силами. Міністр бачить

можливість досягнення Україною енергетичної незалежності через забезпечення себе газом власного видобутку, бо Україна – друга у Європі за покладами блакитного палива. Серед інших принципів треба згадати: формування потужного військово-промислового комплексу, що стане базою для подальшого розвитку аерокосмічних технологій, кліматична модернізація та локалізація виробництва не менше 60 %.

Примітно, що позиція УСПП загалом збігається з баченням, запропонованим Мінекономіки щодо процесу та шляхів відновлення української економіки. Проте підприємці хочуть бачити конкретні дії за загальними деклараціями. Це перш за все податкова реформа (перші роки після війни податкове навантаження має бути мінімальним, а доступ до фінансових ресурсів – прозорим і легким. Необхідні фіскальні пільги тим, хто відкриває свою компанію та забезпечує роботою принаймні кількох людей); створення умов для повернення тих 5 млн біженців, що покинули Україну, рятуючись від російської агресії. Для цього варто вже впроваджувати проекти відбудови житлового фонду, причому не тимчасових осель, викупу новобудов за кошти державного і місцевих бюджетів (за умов наявності донорських коштів з ЄС, міжнародних організацій); створення умов самозайнятості.

Своє, дещо відмінне, бачення того як має відбуватись відновлення України запропонували відомі експерти-економісти провідних західних наукових інститутів (Стокгольмська школа економіки; Університет Каліфорнії – Берклі; Sciences Po; Массачусетський Технологічний університет; Київська школа економіки; Гарвардський університет; Вища школа міжнародних та розвиткових досліджень), які підготували аналітичну доповідь під назвою «Нарис про відбудову України». Вони представили головні принципи, за якими має відбуватися майбутня відбудова повоєнної України. Вже у вступній частині фахівці констатують: «...Лише після одного місяця війни оцінки необхідної допомоги від Європи та інших країн уже сягають від 200 до

500 млрд. євро. Вартість реконструкції зростає щодня все швидше, оскільки люди проводять все більше часу поза своїми домівками, діти травматизуються, а приватні компанії розпадаються».

Автори вказують, що базою для їх дослідження був досвід післявоєнного відновлення (наприклад, план Маршалла після Другої світової, об'єднання Німеччини, реконструкція Іраку та Афганістану) та досвід відновлення після стихійних лих. Проводячи аналіз та роблячи прогнози, економісти виходять з низки припущень про післявоєнний стан України, зокрема: «Українська державна машина функціонує; Україна не розділена чи принаймні зберігає значну частину своїх територій; фізичні руйнування у західній частині України незначні; державний борг значний, фіскальний дефіцит переважно фінансується за рахунок міжнародної допомоги та центробанку; у домогосподарств дуже мало чи практично немає активів, низькі доходи, більшість кредитів не обслуговуються; обмінний курс зафіксований на довоєнному рівні, гривня імовірно переоцінена; Україна має витратити значні кошти на свою безпеку протягом дуже тривалого періоду; найближчим часом Україна не стане членом ЄС, але буде рухатися до членства (наприклад, як країна-кандидат чи принаймні буде виконувати інституційні та макроекономічні вимоги до країни-кандидата; Україна має такі гарантії безпеки, що убезпечують її від наступного російського нападу».

Окрім цього, економісти застерігають від «захоплення» великою кількістю кредитних коштів, бо «...зруйнована війною країна навряд чи зможе обслуговувати та виплачувати додаткові борги в короткостроковому періоді. Фокус на кредитах (які є головним видом фінансування у Світового банку, ЄБРР, ЄІБ тощо) збільшить ризик боргової кризи у майбутньому. У плані Маршалла 90% коштів були грантами». Фахівці переконані, що «... після багатьох фальстартів, Україна може скористатися процесом вступу до ЄС як можливістю нарешті реформувати свою судову систему та державну службу. Загалом, це

можливість для України вирішити свої хронічні проблеми (корупція, слабе врядування, концентрація економічної влади тощо)».

Найголовнішим завданням у відбудові соціальної інфраструктури аналітики бачать «повернення українських біженців та ВПО до попередніх місць проживання. Тому критично необхідно відбудувати будинки, школи лікарні тощо». Тут автори беруть за приклад модель міського планування Сингапуру (високоякісне житло у привабливих зелених мікрорайонах з близько розташованими послугами, такими як крамниці, ресторани, дитячі садочки та громадський транспорт). Наводячи приклади успішних реконструкцій, автори, зокрема, звертаються до досвіду Польщі як найбільш близької за кількістю населення та територією. Економісти вважають, реконструкції в Польщі допомагало не лише пряме фінансування з фондів ЄС... важливішими у довгостроковій перспективі були очікування вищого зростання. За 15 років з 2003 до 2017 її ВВП на душу населення зріс на понад 80%. Упродовж перших 15 років після входження до ЄС Польща також отримала понад 160 млрд євро фінансування від ЄС, яке дехто називав свого роду Планом Маршалла для Польщі.

Замість висновків.

Фінансова допомога, яку нині отримує Україна від США, країн ЄС, міжнародних організацій, фондів та приватних осіб, дає змогу висловити припущення, що в перспективі в часи повоєнної проблема України не зникне з «радарів» міжнародного співтовариства. Так, наприклад, у процесі проведення міжнародної донорської конференції, присвяченої збору коштів для України, що постраждала від війни, було зібрано 6,5 млрд дол. Декларації та дії сьогоднішніх партнерів України щодо допомоги нашій державі підтверджують

зацікавленість зазначених країн (принаймні в середньостроковій перспективі) процесами відновлення знищених інфраструктурних об'єктів України, хоча б з метою забезпечення власних економічних інтересів (*За матеріалами: Кабінет Міністрів України* (<https://www.kmu.gov.ua/news/denis-shmigal-plan-vidnovlennya-ta-fond-vidnovlennya-stanut-skladovimi-iniciativi-yaka-obyednaye-ves-svit-na-pidtrimku-ukrayini>); *Мінекономіку України* (<https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=7f85c61e-6837-4694-aa9b-9c25d69a998d&title=PlanMarshallaDliaUkraini-5-MlrdvroNaRikZabezpechatZrostantniaEkonomikiDo6-8->); *Рівненська ОДА* (<https://www.rv.gov.ua/news/plan-vidnovlennya-ukrayini-vklyuchaye-tri-stadiyi>); *УСПП* (<https://uspp.ua/news/ostanni-novyny/2019/plan-vidnovlennia-ta-rozvytku-ukrainy-maievkliuchaty-v-sebe-i-podatkovu-reformu>); *АНТС* (<https://ants.org.ua/2022/04/20/plan-vidnovlennya>); *Голос України* (<http://www.golos.com.ua/article/359248>); *Нарис про відбудову України* (https://cepr.org/sites/default/files/news/BlueprintReconstructionUkraine_ukr.pdf); *УНІАН* (<https://www.unian.ua/economics/finance/plan-vidnovlennya-ukrajini-u-kabmini-rozpovili-detali-novini-ukrajina-11769916.html>); *Forbes.ua* (<https://forbes.ua/inside/dosvid-povoenoj-evropi-ta-postkomunistichnoi-polshchi-antiprikladi-afganistanu-ta-irakurogoff-gorodnichenko-guriev-ta-aykhengrin-rozpovili-shcho-dopomozhe-shvidkiy-rekonstruktsii-ukraini-12042022-5385>); <https://forbes.ua/news/ministr-ekonomiki-opublikovala-10-klyuchovikh-printsipiv-planu-pislyavoennogo-vidnovlennya-ta-rozvitku-ukraini-22042022-5597>); *The page.ua* (<https://thepage.ua/ua/news/vidnovlennya-ukrayini-polsha-iniciyuye-plan-na-100-mlrd-yevro>).

О. Симоненко, канд. політ. наук, ст. наук. співроб., НЮБ НБУВ

Програми підтримки ВПО: державні та міжнародні напрями

Внаслідок повномасштабного вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 р. декілька мільйонів громадян опинилися в обставинах, за яких вони були вимушені покинути власне житло, роботу, звичний для них уклад життя. Таким чином, в нашій державі зросла кількість внутрішніх переміщених осіб (ВПО). А міста, зокрема на заході України, стали справжніми центрами гуманітарної допомоги для переселенців. При цьому слід нагадати, що поняття «внутрішньо переміщені особи» для України не нове, адже після анексії українського Криму та окупації РФ частини територій Донецької та Луганської областей у 2014 р. багато українців ще тоді були змушені покинути свої домівки.

Згідно з текстом Закону України № 1706-VII від 20.10.2014 р. «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»: «Внутрішньо переміщеною особою є особа, яку змусили залишити своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру. Таким чином, ВПО – це люди, які залишаються в межах власної країни, на відміну від біженців.

Законом також визначаються права та пільги переселенців з регіонів України. Згідно Закону, питаннями захисту, забезпечення та відновлення порушених прав такої особи займається держава Україна в особі державних органів та органів місцевого самоврядування. Як ноголошують в Мін'юсті: «ВПО перебувають під законним захистом свого уряду. Вони зберігають усі права та захист згідно з міжнародним законодавством з прав людини».

Першим кроком для набуття прав та пільг, які надаються ВПО, є отримання відповідної довідки. Після її отримання надається статус внутрішньо переміщеної особи, який надає можливість користуватися як широким спектром декларативних прав, визначених

Законом № 1706-VII, так і пільгами, які надаються за різними державними та міжнародними програмами.

Проте щоб якісно організувати підтримку ВПО, насамперед необхідно забезпечити їх об'єктивний облік. Враховуючи досвід реєстрації ВПО 2014 р. уряд змінив підходи, використовуючи нові інструменти – такі як портал «Дія». Починаючи з березня 2022 р. громадяни могли подати заяву на отримання довідки про реєстрацію як внутрішньо переміщені особи та претендувати на отримання допомоги від держави. Раніше для цього потрібно було зареєструватися на неокупованій території та зібрати необхідний пакет документів.

При цьому звертає на себе увагу така обставина: незважаючи на спрощення процедури, кількість зареєстрованих ВПО нижча за їх фактичну кількість. В експертному середовищі називають різні причини цього, наприклад: окремі родини не реєструються через несуттєву, за їхніми мірками, підтримку від держави, наявність доходів чи заощаджень; не всі хочуть реєструватися як ВПО через надію, що «це ненадовго», і невдовзі можна буде повернутися додому. З цих причин часто не реєструються цілі родини. Зазвичай це стосується осіб, які самі знайшли місце проживання в приватному секторі або в родичів чи знайомих, або орендуючи житло. За суб'єктивними оцінками представників органів місцевого самоврядування, таких 70–80 %.

Станом на середину травня за даними Мінсоцполітики, майже 3 млн людей зареєструвалися як внутрішньо переміщені особи від часу введення воєнного стану. Проте ця статистика сильно відрізняється від даних ООН, згідно з якими 7,1 млн – стали внутрішньо переміщеними особами (URL: <https://helsinki.org.ua/articles/derzhavna-dopomoha-vpo-ta-bizhentsiam-na-shcho-treba-zvernuty-uvahu>). Іншу статистику наводить Міжнародна організація з міграції (МОМ). За її підрахунками,

кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні перевищила 8 млн чоловік, при цьому 2,7 млн осіб повернулися додому.

Дослідження, проведене МОМ в період з 17 квітня по 3 травня, показало, що найбільше переміщені особи потребують фінансової підтримки. Дві третини опитаних назвали грошову допомогу однією зі своїх потреб порівняно з 49 % – на початку вторгнення російських військ в Україну. Понад 70 % заявили, що скористалися б грошовою допомогою для покриття витрат на харчування та медичне обслуговування. Ще однією ключовою потребою називають житло. Загалом в Україні 9 % усіх опитаних зазначили, що їхні будинки пошкоджено або зруйновано. Серед внутрішньо переміщених осіб ця цифра сягає 27 % (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3479969-v-ukraini-zafiksuvali-8-miljoniv-vnutrisnih-pereselenciv-mom.html>).

При цьому слід підкреслити, що ВПО мають рівні права на отримання медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я та влаштування дітей у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади, на продовження здобуття освіти в інших регіонах України за рахунок коштів державного бюджету. А після відновлення повноцінної роботи дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів, діти-переселенці, які в них навчатимуться, зможуть розраховувати на безкоштовне харчування. Внутрішньо переміщені особи з тимчасово окупованої території мають право на отримання страхових виплат та соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності і від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності. Переселенці також мають право на безоплатну вторинну правову допомогу.

Зі свого боку уряд України у співпраці із міжнародними організаціями заснував низку програм з підтримки вимушених переселенців та пояснив, на які соціальні виплати від держави можуть очікувати ВПО та яку правову допомогу вони можуть отримати.

Перший напрямок – гроші. Як повідомила міністр соціальної політики України М. Лазебна, внутрішньо переміщені особи, які змушені були покинути місце постійного проживання у зв'язку з широкомасштабним вторгненням військ РФ в Україну, отримують допомогу на проживання від держави у розмірі 3 тис. грн на кожну дитину або людину з інвалідністю, та у розмірі 2 тис. грн на кожну іншу особу. Відповідне рішення було розроблено Мінсоцполітики та ухвалено урядом.

На цю допомогу можуть розраховувати люди, які перемістилися з тимчасово окупованої території у Автономній Республіці Крим і м. Севастополь, а також з територій активних бойових дій, які визначені в переліку, затвердженому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 р. № 204, і отримали довідку про перебування на обліку внутрішньо переміщених осіб. Допомогу автоматично, без додаткового звернення, отримують також внутрішньо переміщені особи, які станом на 1 березня 2022 р. отримували щомісячну адресну допомогу для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 505.

М. Лазебна зазначила: «До мене були запитання, а що з тими людьми, які є «повторними» переселенцями, і змушені кидати свої домівки вдруге? Це люди, які вперше переїхали через бойові дії та окупацію росією частини України протягом попередніх років, починаючи з 2014 року. Частина з них побудувала нове життя в Харкові, Бучі, Сумах, Ірпені та інших містах, які зараз опинились під вогнем ворога. І тепер ці люди переміщуються знову в безпечні місця. Відповідаю: безумовно, вони також отримують допомогу на проживання, ми це передбачили в рішенні Уряду», – сказала вона.

При цьому важливо відмітити, що переселенці часто стикаються з ситуацією, коли органи соцзахисту відмовляються приймати заяву від осіб, які не зареєстровані у зоні активних бойових дій. Як зазначають експерти, така відмова є незаконною, адже

відповідно до Постанови КМУ «Про облік внутрішньо переміщених осіб» від 01.10.2014 р. № 509, навіть якщо особа зареєстрована, скажімо, у Хмельницькій області, але перебуває на обліку як платник єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування або працює, і за неї роботодавець сплачує податки у зоні бойових дій, визначених Розпорядженням № 204, така особа також може бути визнана переселенцем та отримати довідку. Те ж саме стосується і дітей такої особи.

Важливо наголосити, що існують принципові нюанси, які стосуються ВПО, зареєстрованих у цьому статусі до лютого 2022 р., які з початку повномасштабної війни 2022 р. виїхали за кордон. Оскільки таким ВПО допомога за новим Порядком оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи у багатьох випадках може призначатися автоматично, ці кошти можуть надходити на рахунки громадян.

Водночас, як ідеться у роз'ясненні Української Гельсінської спілки з прав людини, при виїзді за межі України особа втрачає статус «внутрішньо переміщена особа», тому має бути виключена з бази даних ВПО з одночасним скасуванням довідки внутрішньо переміщеної особи. Відповідно виплата допомоги такій особі має бути припинена. Проте без надання територіальному органу соцзахисту інформації щодо відсутності підстав для виплати особі допомоги, кошти зараховуватимуться на картковий рахунок отримувача допомоги. Надалі суми, отримані особою допомоги за весь період знаходження за кордоном орган соцзахисту вимагатиме повернути як безпідставно отримані. При цьому відповідно до ч. 2 ст. 9 Закону України від 20.10.2014 р. № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» обов'язок підтримувати в актуальному стані відомості стосовно себе в Єдиній інформаційній базі даних про внутрішньо переміщених осіб законодавством покладений і на саму особу.

У цій ситуації можливо самостійно припинити виплату допомоги на порталі онлайн-сервісу державних послуг «Дія»

(в мобільному застосунку такої послуги немає). Відповідний інструктаж наводить на своєму сайті УГСПЛ.

Щоб отримати допомогу від держави потрібно, по-перше, якщо інформації про людину ще немає у Єдиній інформаційній базі даних про внутрішньо переміщених осіб, – це стати на облік як внутрішньо-переміщена особа та отримати відповідну довідку. По-друге, необхідно подати заяву на отримання допомоги на проживання. Заявку можна подати особисто до органів соціального захисту населення, уповноваженої особи громади чи ЦНАПу або ж за допомогою порталу чи додатку «Дія».

Як зазначають експерти, така підтримка коштуватиме бюджету 13 млрд грн щомісяця.

Станом на середину травня, як повідомила міністр соціальної політики М. Лазебна, в Україні ВПО отримали від держави понад 5,8 мільярда гривень фінансової допомоги. За її словами, йдеться про понад мільйон внутрішніх переселенців.

В свою чергу в пресслужбі Мінсоцполітики зазначають, що оскільки на сьогодні 2,7 млн людей зареєструвались як внутрішньо переміщені особи, після впровадження воєнного стану, і тільки близько 500 тис. заяв надійшли через додаток «Дія», існують суттєві затримки по виплатах. Як пояснила міністр соціальної політики М. Лазебна, частина звернень зараз доопрацьовуються органами соціального захисту, командами Мінцифри та Мінсоцполітики, при цьому ще не всі заяви надійшли до Мінсоцполітики із регіонів. Одні області передають опрацьовані заяви швидше, інші – повільніше: «...тому, якщо ви ще не отримали виплату, не хвилюйтесь, ми продовжуємо в травні фінансувати виплату допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам за березень та квітень по мірі того, як отримуємо інформацію від областей... Також нагадую, що згідно з рішенням Уряду за заявами на допомогу від імені малолітніх дітей, які переміщені без супроводу законних представників, допомога буде також виплачена, починаючи з березня, якщо заява подана до 15 травня», – прокоментувала М. Лазебна.

При цьому слід відмітити, що з травня набули чинності нові правила надання допомоги внутрішньо переміщеним особам в Україні. Наказом від 06.05.2022 р. № 85 Мінреінтеграції затвердило оновлений перелік, на основі якого внутрішньо переміщеним особам будуть здійснюватися виплати. Тепер право на допомогу матимуть тільки українці з певних регіонів, перелік яких затвердив уряд. Або ж ті, хто через війну залишився без житла. Таким чином, нове рішення уряду обмежило перелік тих, хто має право на допомогу як внутрішні переселенці.

Тепер гроші будуть виплачувати:

- Внутрішньо переміщеним особам, оселя яких залишилася в районі проведення бойових дій, в тимчасовій окупації або в оточенні.
- Внутрішньо переміщеним особам, житло яких зруйноване або непридатне для проживання через військові дії.

У Міністерстві соціальної політики пояснили, що усі, хто подавався на допомогу раніше, отримують виплати за березень та квітень повністю. Але від травня виплати зможуть отримувати лише вихідці з регіонів, де точаться активні бої або де контроль тимчасово захопила російська армія. До затвердженого переліку увійшли 270 територіальних громад з восьми областей України.

- Донецька область – вся
- Луганська область – вся
- Херсонська область – вся
- Запорізька область – 49 з 67 територіальних громад
- Дніпропетровська область – 2 територіальні громади в Криворізькому районі
- Миколаївська область – 15 з 52 територіальних громад
- Одеська область – Вилківська міська територіальна громада в Ізмаїльському районі
- Харківська область – 51 з 56 територіальних громад

Як зазначають у відомстві, кошти будуть виплачувати щомісяця протягом воєнного стану та ще один місяць після того, як воєнний стан скасують.

Слід звернути увагу на те, що перелік не є фіксованим документом – він регулярно актуалізується.

Окремим напрямком допомоги є рішення Кабінету міністрів України про виділення додаткових коштів місцевим громадам, які приймають вимушених переселенців. Таким чином родинам, які прихистили у своїх домівках вимушених переселенців, передбачене відшкодування комунальних платежів – по 450 грн на особу. «Програми з підтримки внутрішньо переміщених осіб – виплата допомоги та компенсація комунальних платежів – дасть змогу громадянам адаптуватися на нових локаціях», – зазначила перший віцепрем'єр-міністр – міністр економіки Ю. Свириденко. Також, уряд планує компенсувати громадам витрати на комунальні послуги в місцях, де надається тимчасовий прихисток (школи, дитсадки, будинки культури). Усе це, за попередніми підрахунками, коштуватиме 2 млрд грн щомісячно.

Окрім державної допомоги внутрішньо переміщені особи можуть отримати міжнародну цільову грошову підтримку, що реалізується спільно з Урядом України.

Зокрема, таку допомогу ВПО можуть отримати від:

Місії Міжнародного Комітету Червоного Хреста в Україні спільно з Товариством Червоного Хреста України – surl.li/byurt;

Програми від ЮНІСЕФ «Спільно» – surl.li/byuug;

Агентства ООН у справах біженців – surl.li/byuugw;

Всесвітньої продовольчої програми ООН – surl.li/byuysw;

Міжнародної організації з міграції (МОМ) – surl.li/byuuy ;

Норвезької ради у справах біженців (NRC).

Звертаємо увагу на те, що отримати фінансову допомогу можна тільки від однієї з організацій, яка реалізує програму ООН: це один і той самий вид допомоги, який здійснюють різні агенції, перелік яких не є вичерпним. Ця програма узгоджена із програмами соціальної допомоги уряду й Мінсоцполітики та доповнює їх, а також впроваджується в усіх областях, які приймають велику кількість переміщених осіб. У коментарі М. Лазебна зауважила: «Ми розуміємо, що через широкомасштабну війну, значна частина

економіки у нас зупинилась, а кількість людей, які потребують допомоги, значно зросла. Тому використовуємо кожну можливість залучити від міжнародних партнерів додаткові ресурси, щоб надати більше підтримки людям, які найбільше її потребують під час війни. Станом на сьогодні завдяки співпраці з агенціями ООН та іншими міжнародними організаціями реалізуються програми грошових виплат, які надаються людям додатково до державних допомог, на загальну суму 9,6 мільярдів гривень. За рахунок цих коштів більше 2 мільйонів людей, постраждалих від війни, з найбільш вразливих категорій отримують виплати в розмірі від 2 200 до 2 500 гривень на місяць строком від 1 до 3 місяців».

Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України (<https://minre.gov.ua/news/vpo-mozhut-otrymaty-mizhnarodnugroshovu-dopomogu-yaki-programy-dostupni>).

Водночас, як повідомили у Міністерстві фінансів України, наша держава отримає додатково 495 млн євро грантових коштів із Цільового фонду Світового банку в рамках Програми Другої позики на політику розвитку у сфері економічного відновлення. Цей грант буде спрямовано до загального фонду державного бюджету України для забезпечення першочергових соціальних, гуманітарних видатків, видатків на охорону здоров'я, підтримки внутрішньо переміщених осіб.

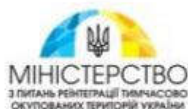
Інший важливий напрямок допомоги ВПО – працевлаштування, якого часто потребують переселенці. Зокрема, при втраті роботи, щоб отримати статус безробітного та допомогу по безробіттю, внутрішньо переміщена особа має подати відповідну заяву безпосередньо до центру зайнятості або ж через додаток «Дія». Порядок реєстрації, перереєстрації та обліку безробітних на період воєнного стану регулюється постановою КМУ від 19.03.2022 р. № 334. Мінімальний розмір допомоги по безробіттю становить 1000 грн, а центри зайнятості, як і раніше, повинні надавати послуги з пошуку роботи безробітнім. Наразі діють розміри матеріальної допомоги, які існували до початку війни. Окрім того, за спрощеною процедурою переселенці можуть

припинити самозайнятість, зареєструватися як ФОП або ж зареєструвати юрособу.

З іншого боку, щоб стимулювати працевлаштування переселенців, роботодавцям виплачують по 6500 грн за кожного працевлаштованого переселенця. Виплата здійснюватиметься впродовж перших двох місяців від початку працевлаштування: «Роботодавцям, які уклали відповідні трудові контакти, необхідно зареєструвати дані про працівників через портал “Дія” або подати заявку на виплату до Державної служби зайнятості. Це можна зробити не раніше ніж через 5 днів після оформлення працівника, а кошти перераховуються роботодавцю за повний місяць роботи співробітника», – зазначили у Мінекономіки. Як розповів заступник міністра фінансів України Р. Єрмоличев, станом на початок травня роботодавцям вже перерахували понад 1,8 млн грн як компенсацію від держави за працевлаштування 686 ВПО. Загалом за цією програмою на підтримку відповідального бізнесу з резервного фонду планується спрямувати 200 млн грн. Р. Єрмоличев також нагадав, що 3,6 млн людей, які втратили роботу/заробіток внаслідок бойових дій, отримали від держави по 6500 грн у межах програми «Підтримка». Із державного бюджету на це витратили понад 23,2 млрд грн. Утім, не всі громадяни, що зареєстрували заявку, змогли отримати кошти. Міністерство запевняє, що дані громадян, які у мобільному додатку «Дія» отримали статус «Заяву надіслано успішно» успішно передані в обробку. Найближчим часом вони будуть перераховані всім отримувачам – Мінекономіки запевняє, що вживають для цього всіх необхідних заходів.

Це все є безумовно позитивним кроком, адже саме працевлаштування ВПО повинно бути основою їх підтримки та й особисті резерви разом із можливостями бюджетної підтримки поступово вичерпуватимуться, тому надзвичайно важливо сприяти самозабезпеченню переміщених осіб і водночас відновлювати економіку.

Відтак, механізми підтримки ВПО в Україні є дієвими та включають в себе великий спектр допомоги. Нагадаємо, що за останніми даними,

МІЖНАРОДНА ЦІЛЬОВА ГРОШОВА ПІДТРИМКА ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ, ЩО РЕАЛІЗУЄТЬСЯ СПІЛЬНО З УРЯДОМ УКРАЇНИ

МККК

Детальніше: <https://blogs.icrc.org/ua/2022/04/22/finansova-dopomoga-2022/>

Місія Міжнародного Комітету Червоного Хреста в Україні спільно з Товариством Червоного Хреста України розпочали програму фінансової підтримки постраждалого населення. Фінансова допомога складає **2 500 грн на особу**. Особа не повинна звертатися з окремими заявами — виплати нараховуватимуться разом з державною допомогою.

Пріоритет надається особам, переміщеним із громад, які постраждали від бойових дій.

Програма від ЮНІСЕФ «Спільно» передбачає, що сім'ї (незалежно від наявності реєстрації як ВПО) можуть отримати тримісячну грошову підтримку в розмірі **2200 грн на особу** (але не більше 5 осіб в сім'ї), у разі якщо вони:

- ▶ мають троє і більше дітей до 18 років, з яких принаймні одна дитина не досягла двох років;
- ▶ мають двоє і більше дітей до 18 років, з яких принаймні одна дитина з інвалідністю.

Прийомні батьки/батьки вихователі також можуть подавати заяву на отримання допомоги.

Для отримання коштів, необхідно зареєструватися на сайті register.unicef.org. Про прийняте рішення повідомляють за допомогою СМС. Якщо рішення буде позитивним, виплата надійде протягом 4 тижнів з моменту подання заявки.

Детальніше: <https://register.unicef.org>

Детальніше:

Агентство ООН у справах біженців надає тримісячну грошову допомогу в розмірі **2200 грн** для осіб, які перемістилися на територію Вінницької, Дніпропетровської, Закарпатської, Львівської, Тернопільської, Хмельницької, Чернівецької та Івано-Франківської області та зареєстровані як ВПО.

Виплати здійснюються через відділення Укрпошти.

Детальніше: www.unhcr.org/ua/43231-unhcr-is-launching-a-cash-assistance-programme-for-idps-ua.html

Всесвітня продовольча програма ООН надає грошову допомогу для переселенців, які тимчасово проживають у Рівненській та Вінницькій областях.

Розмір допомоги становить **2220 грн на одну особу**, а максимальний обсяг допомоги на одну сім'ю становить **6600 грн** (в кількості 3-х осіб у домогосподарстві).

Грошова допомога від Всесвітньої продовольчої програми ООН на території Рівненської та Вінницької області нараховується автоматично усім громадянам, які:

- ▶ зареєстровані як ВПО;
- ▶ подали документи на отримання допомоги на проживання ВПО.

Звертатися за отриманням допомоги від ООН до будь-якого виконавчого органу особисто - не потрібно.

Виплати здійснюються через будь-який банк, що підтримує платіжну систему Western Union.

Детальніше: <https://www.kmu.gov.ua/hpas/pro-realizaciyu-spilnogo-z-vsesvitnoyu-prodovolchoyu-programoyu-onn-proektu-shchodo-dodatkovih-zahodiv-iz-socialnoy-pidtrimki-vnutrishno-peremishchenih-osib-446>

Міжнародна організація з міграції (МОМ) запустила багатоцільову програму грошової допомоги, яка полягає в наданні внутрішньо переміщеним особам грошової виплати в розмірі **2200 грн на особу**.

Наразі проєкт реалізується лише на Закарпатті та Вінничині. Невдовзі планується розширення також на Чернівецьку, Івано-Франківську та Львівську області.

Для отримання допомоги людина має зареєструватися як ВПО в органах соціального захисту населення територіальної громади чи ЦНАПІ.

Пріоритет надається вагітним жінкам, самотнім батькам, які виховують дітей, сім'ям з двома дітьми і більше, домогосподарствам, де є люди з інвалідністю, людям похилого віку (65+ років).

У разі, якщо людина підпадає під визначені критерії вразливості, кошти будуть переказані через АТ «Укрпошта» протягом двох тижнів після заповнення даних.

Детальніше: <https://www.iom.int/news/iom-launches-cash-assistance-programme-ukraine>

НОРВЕДСЬКА РАДА У СПРАВАХ БІЖЕНЦІВ

Також до реалізації програми ООН долучені інші міжнародні організації. Норвезька рада у справах біженців (NRC) впроваджує проєкт з багатоцільової грошової допомоги для ВПО.

Наразі реєстрація проходить лише за допомогою чат-боту у WhatsApp. Для реєстрації необхідно завантажити месенджер WhatsApp на свій смартфон, додати до ваших контактів номер 0 800 609 844 та відправити на нього повідомлення з текстом «NRC».

Детальніше: <https://www.facebook.com/ua.nrc.no/posts/1629664447399685>

УВАГА: Отримати фінансову допомогу в розмірі 2220 грн/особа/місяць можна тільки від однієї з організацій, яка реалізує програму ООН. Це один і той самий вид допомоги, який здійснюють різні агенції, перелік яких не є вичерпним.

Ця інфографіка стала можливою в рамках програми «Єднання заради дій», що впроваджується IREX разом з Благодійною організацією «Благодійний фонд «Стабілізаційний супорт сервіс» та за підтримки Державного департаменту США.

кожен шостий українець став переселенцем. Найголовнішим завданням допомоги ВПО на сьогодні залишається – відновлення житла, адже відомо, що чимала кількість громадян втратили житло фізично, оскільки воно зруйновано чи значно пошкоджено в результаті бойових дій. Наразі державою реалізовано ряд заходів у сприянні підтримки ВПО, включаючи міжнародну допомогу. Проте існує інша сторона цього процесу, коли потрібно детально обдумати механізми такої підтримки. Адже залучення потрібних ресурсів для допомоги переміщеним особам – це лише половина справи, інша, не менш важлива, – надати таку підтримку максимально ефективно (*Стаття підготовлена з використанням інформації таких джерел: офіційний вебпортал Кабінету Міністрів України (<https://www.kmu.gov.ua/news/52-milyarda-griven-pererahovano-dlya-viplati-dopomogi-na-prozhivannya-vnutrishno-peremishchenim-osobam>); вебсайт BBC (<https://www.bbc.com/ukrainian/features-61302499>); вебсайт LIGA ZAKON (<https://jurliga.ligazakon.net/news/210711-osnovn-prava-ta-plgi-pereselentsyam-na-shcho-mozhna-rozrakhovuvati>); вебсайт УГСПЛ (<https://helsinki.org.ua/articles/derzhavna-dopomoha-vpo-ta-bizhentsiam-na-shcho-treba-zvernuti-uvahu/>; <https://helsinki.org.ua/articles/derzhavna-dopomoha-vpo-ta-bizhentsiam-na-shcho-treba-zvernuti-uvahu/>); вебсайт «Вчасно» (<https://vchasnoua.com/donbass/72443-vyplaty-vpovonovleno-perelik-hromad-u-zonakh-boiovykh-dii-zhyteli-iaukh-otrymaut-dopomohu>); вебсайт «Українська правда» (<https://www.pravda.com.ua/news/2022/04/21/7341161/>); офіційний вебсайт Київської ОВА (<https://koda.gov.ua/derzhava-pidtrymuje-vymushenyh-pereselencziv/>); вебсайт Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України (<https://minre.gov.ua/news/vpo-mozhut-otrymaty-mizhnarodnu-groshovu-dopomogu-yaki-programy-dostupni>); вебсайт «Економічна правда» (<https://www.epravda.com.ua/publications/2022/04/13/685663/>; <https://www.epravda.com.ua/news/2022/04/28/686366/>); вебсайт «Вечірній Київ» (<https://vechirniy.kyiv.ua/news/66334/>); вебсайт «Децентралізація» (<https://decentralization.gov.ua/news/14867/>); вебсайт FinClub (<https://finclub.net/ua/news/pereselentsiam-pererakhuvaly-5-8-mlrd-hrn.html>); вебсайт «Укрінформ» (<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3479969-v-ukraini-zafiksuvali-8-miljoniv-vnutrisnih-pereselenciv-mom.html>; <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3480107-kompensacii-vid-derzavi-za-pracevlastuvanna-pereselenciv-otrimali-ponad-440-biznesiv-minfin.html>); вебсайт LB.ua (https://lb.ua/society/2022/04/22/514367_ponad_6_tis_vimushenih_pereselentsiv.html)).*

І. Беззуб, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Законодавче врегулювання трудових відносин в умовах воєнного стану

Перебування країни в стані війни, руйнування інфраструктури та порушення нормального функціонування підприємств одночасно з нагальністю вимог фронту вимагають суттєвого перегляду чинної системи трудових відносин.

За офіційними даними, більше половини підприємств України не можуть продовжувати роботу через активні бойові дії, руйнацію та порушення логістичних зв'язків. Понад 10 млн

громадян були змушені покинути домівки, з них за межами України опинилось понад 3,5 млн. Триває мобілізація.

Основними законодавчими актами, що регулюють суспільні відносини в сфері трудових відносин є Кодекс законів про працю України, Закони «Про оплату праці», «Про відпустки» та інші. Утім, війна виявила неспроможність звичайного трудового законодавства швидко реагувати на виклики воєнного часу. Тож

законодавець мав невідкладно реагувати та пристосовувати трудове законодавство до надскладних умов для збереження можливості забезпечувати роботу підприємств, зайнятість населення та підтримку економіки.

Питання законодавчого регулювання трудових відносин в період воєнного стану постало для всієї України вперше з часів Другої світової війни. Наразі питань, з якими стикнулися підприємства та працівники у сфері трудових відносин, виявилось безліч і на кожне з цих питань потрібно було швидко знаходити відповіді. З одного боку, працівники не можуть з'являтися на роботі або не можуть її виконувати. Зі свого боку, роботодавці, наприклад, у зв'язку зі знищенням виробництва або виробничої інфраструктури, більше не можуть забезпечувати роботою працівників або потребують переміщення бізнесу та виробничих потужностей до іншого регіону, що також зумовлює й переміщення працівників. Механізми, передбачені чинним (довоєнним) законодавством про працю, хоч і спрямовані на максимальне дотримання прав та гарантій для працівників, не завжди можуть бути виконані роботодавцями в умовах воєнного стану. Чинні гарантії та захисні механізми працівників згідно з КЗпП часом завищені навіть як для реалій мирного часу, а в умовах війни вони часто або просто невиконувані, або ж неминуче призведуть до неможливості виживання частини роботодавців, зазначила радниця юридичної фірми «Астерс» І. Летич.

Тож необхідним кроком до адаптації трудового законодавства до умов воєнного часу став Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (№ 2136-IX), який набрав чинності 24 березня 2022 р.

Цей Закон визначає особливості трудових відносини працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами, у період дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Як зазначено у ст. 1 Закону, на період дії воєнного стану вводяться обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина відповідно до ст. 43, 44 Конституції України.

Закон передбачає такі основні нововведення, що діятимуть під час воєнного стану:

- спрощено процедуру переведення працівників на іншу роботу, але лише для ліквідації наслідків бойових дій або інших обставин, що становлять загрозу життю людей, та скасовано обов'язок роботодавця попереджати працівників за два місяці про зміну істотних умов праці;

- у визначених випадках працівники можуть розірвати трудовий договір за власною ініціативою у строк, визначений працівником у заяві про звільнення;

- дозволено звільнення працівників за ініціативою роботодавця під час їхньої тимчасової непрацездатності, а також під час відпустки (крім відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до трьох років);

- встановлено, що нормальна тривалість робочого часу не може перевищувати 60 год. на тиждень, та розширено можливості роботодавця при визначенні робочого графіку працівників. При цьому мінімальна тривалість щотижневого безперервного відпочинку скорочується до 24 год., також не застосовуються норми ст. 71–73 (святкові і неробочі дні) КЗпП України;

- роботодавець має вживати всіх можливих заходів для своєчасної виплати працівникам заробітної плати. Водночас роботодавець звільняється від відповідальності за порушення строків виплати заробітної плати, якщо доведе, що таке порушення спричинене веденням бойових дій або іншими обставинами непереборної сили. Строк виплати заробітної плати може бути відтермінований до відновлення діяльності підприємства;

- роботодавець може з власної ініціативи зупинити дію окремих положень колективного договору;

- встановлено випадки, коли працівникам може бути відмовлено у наданні відпустки (наприклад, якщо працівник залучений до

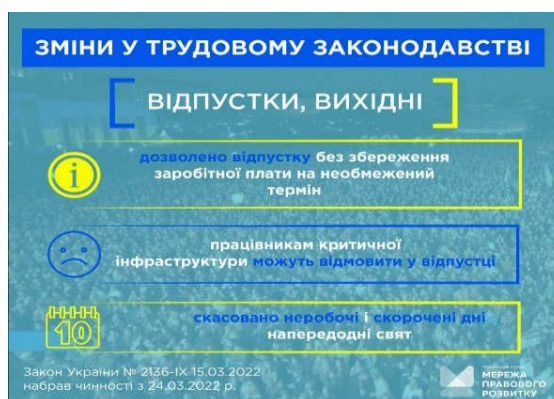
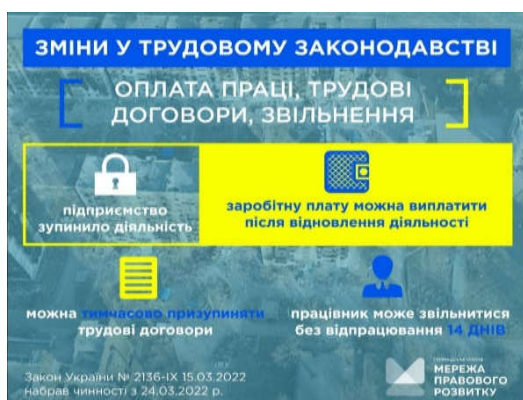
робіт на об'єктах критичної інфраструктури), скасовано обмеження щодо тривалості відпустки без збереження заробітної плати. Водночас максимальна тривалість щорічної основної відпустки, яка може бути надана у період дії військового стану, складає 24 календарних дні;

– розширено можливості для застосування праці жінок. Зокрема, дозволено застосовувати працю жінок (крім вагітних жінок та жінок, які мають дитину віком до одного року) за їхньою згодою на важких роботах, на роботах зі

шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах;

– призупиняється обов'язок роботодавців відраховувати кошти первинним профспілковим організаціям на культурно-масову, фізкультурну і оздоровчу роботу.

Закон жодним чином не зачіпає права та гарантії військовослужбовців та мобілізованих співробітників. Усі положення щодо збереження заробітної плати та робочого місця зберігаються в повному обсязі.

Джерело: <https://ldn.org.ua/consultations/trudovi-vidnosyny-u-voienyny-chas-zminy-v-zakonodavstvi/>

Законом також введено поняття «призупинення дії трудового договору», яке не тягне за собою припинення трудових відносин. Тобто дозволено призупинити дію трудового договору у зв'язку з військовою агресією, яка виключає можливість надання та виконання роботи. Відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам за час призупинення дії трудового

договору покладається на державу, що здійснює військову агресію проти України.

Не зважаючи на те, що прикінцевими положеннями Закону визначено, що він діє протягом воєнного часу та припиняє свою дію після його скасування, за виключенням норми, яка передбачає відшкодування збитків державою-агресором, положення цього Закону можуть бути застосовані, починаючи виключно

з 24 березня 2022 р. – дати набрання чинності Закону.

Слід зауважити, що у період дії воєнного стану не застосовуються норми законодавства про працю у частині відносин, врегульованих Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану».

Водночас норми законодавства про працю, які не суперечать положенням Закону, можуть або повинні застосовуватися у відносинах між працівником та роботодавцем.

За словами Уповноваженої Верховної Ради України з прав людини Л. Денісової, наприклад, оплата праці при дистанційній роботі здійснюється в повному обсязі відповідно до трудового договору згідно з законодавством. Також вона зазначила, що у випадку неможливості функціонування підприємства або якщо неможлива робота частини структурних підрозділів або окремих працівників, може оголошуватися простій.

Різницю між простоем та призупиненням дії трудового договору роз'яснили у Державній службі України з питань праці. Так, відповідно до ст. 34 КЗпП, простій – це призупинення роботи, викликане відсутністю організаційних або технічних умов, необхідних для виконання роботи, невідворотною силою або іншими обставинами. Натомість, відповідно до нового Закону, призупинення дії трудового договору – це тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором у зв'язку з військовою агресією проти України, що виключає можливість надання та виконання роботи. Відповідно, призупинення можливе лише на період дії військового стану, а простій може бути без обмеження часу.

Рішення про простій приймає роботодавець, а ініціатором призупинення дії трудового договору можуть бути як роботодавець, так і працівник. Якщо простій може бути для всього підприємства, або відділу або конкретного працівника, то призупинення дії трудового договору носить індивідуальний характер, тобто щодо кожного працівника приймається окремий наказ. Є різниця і в

оплаті: простій оплачують не нижче 2/3 окладу; при призупиненні дії трудового договору зарплату не виплачують. Відповідно у період простою пенсійний стаж зараховують, у період призупинення дії трудового договору стаж не йде, оскільки не сплачують ЄСВ. Період призупинення дії трудового договору також не враховують до стажу роботи для надання щорічної основної відпустки працівникові. Зрозуміло, що застосування простою більш вигідне для працівника, а призупинення дії трудового договору для роботодавця.

Отже, специфіка воєнного часу диктує свої правила, у тому числі стосовно трудових відносин. Саме тому Мінекономіки навело постатейний коментар щодо дії нового Закону про трудові відносини під час війни. Детально ознайомитись з коментарем можна за посиланням <http://surl.li/bpikg>. Також варто звернути увагу на відповіді від Мінекономіки на поширені запитання щодо трудових відносин під час воєнного стану за посиланням <http://surl.li/cavhc> або <https://bit.ly/3DSffDM>. Якщо все ще залишаються питання, їх можна надіслати за посиланням <http://surl.li/bmzsl>.

Крім цього, Мінекономіки спільно з Мінцифри розробили і запустили спеціальний чат-бот у Telegram, щоб українці могли легко знаходити відповіді на питання, що виникають у них відносно трудових відносин, повідомила перша віцепрем'єр-міністр – міністерка економіки Ю. Свириденко. Мова йде про чат-бот **@TrudEconomBot**, створений для інформування користувачів про зміни в трудовому законодавстві в період воєнного стану. У сервісі по розділах систематизовані відповіді на найчастіші питання про особливості оплати праці, ведення документації, надання відпустки, лікарняних, трудової дисципліни і т. д.

Уся інформація для клієнтів служби зайнятості (вакансії, професійне навчання, підбір персоналу, законодавчі матеріали, контакти та адреси центрів зайнятості) у чат-боті Державної служби зайнятості **@DCZWorkNowBbot**.

Отже, зміни до трудового законодавства, на думку авторів Закону, спрямовані на урахування

реалій воєнного стану та забезпечення з одного боку захисту прав найманих працівників, а з іншого – створення умов для виконання покладених на економіку завдань.

Проте, на думку експертів, Закон суттєво змінює звичне функціонування трудових правовідносин протягом дії воєнного часу, значно звужує гарантовані права працівників та дещо розширює права роботодавців.

До Закону про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану у юристів буде багато запитань, переконана адвокатка, партнерка АО «Адвокатська сім'я Лисенко» Г. Лисенко. За її словами, наприклад, не зрозуміло, як буде відбуватися процедура призупинення дії трудового договору, і хто буде контролювати «недобросовісних роботодавців», які таким чином позбудуться «непотрібних працівників». Нечітко прописані умови призвели до того, що роботодавці призупинили тисячі трудових договорів через небажання платити заробітну плату або оплачувати простій. Тому, ця норма потребує доопрацювання, як і весь закон в цілому, впевнена адвокатка.

На жаль, зазначає партнерка LCF Law Group, керівниця практики банкрутства та реструктуризації О. Волянська, Закон не дає відповіді на питання, що робити у разі, якщо через ведення бойових дій буде ускладнено оформлення розірвання трудового договору та видача трудової книжки працівнику. В той же час, одним із нововведень Закону є право роботодавця на організацію кадрового та архівного діловодства на розсуд роботодавця, отже тут встановлено певну диспозитивність (вільно розпоряджаються своїми правами), наголошує юристка.

Проаналізував ключові зміни в умовах праці і голова комітету АПУ з трудового права, керуючий партнер АО «Роланд» С. Сільченко. За його словами, в Законі встановлено нову підставу для розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця: ліквідація підприємства, установи, організації, викликана знищенням в результаті бойових дій усіх виробничих, організаційних або технічних потужностей або майна підприємства, але, в

документі не згадується аналогічна ситуація щодо роботодавця фізичної особи.

Якщо через воєнні дії виплата заробітної плати буде призупинена до моменту відновлення можливості підприємства здійснювати основну діяльність, то, щоб захистити права працівника, С. Сільченко рекомендує такі дії оформлювати наказом по підприємству, щоб зафіксувати з якого моменту роботодавець зупиняє виплати.

Також досить неконкретною, на думку експерта, є норма про відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам за час призупинення дії трудового договору у повному обсязі державою, що здійснює військову агресію. Адже, коли і як, скільки працівнику належить заплатити за цей час Закон не каже, як нічого не каже і на що працівник житиме в цей час. Тому С. Сільченко рекомендує за можливості видавати працівникам довідки про суму виплат, які вони втратили через призупинення трудового договору (як щомісячно, так і сумарно). Очевидно, що після перемоги буде розроблено механізм надання роботодавцям коштів за рахунок конфіскованого рашистського майна на виплату працівникам.

Хоча цей Закон ухвалено за умов воєнного стану і це тимчасовий й вимушений захід, на думку адвоката С. Ліфляничика, у новому Законі роботодавцям надали багато повноважень та прав, є дисбаланс між правами та обов'язками роботодавця та працівника.

Таку ж думку висловив і політолог, голова профбюро профспілки «Громадське здоров'я» І. Токовенко, наголосивши, що це документ про урізання трудових прав українців на час воєнного стану. Основні загрози Закону – 60-годинний робочий тиждень, необов'язковість виплати зарплати та право роботодавця призупинити трудовий договір й залишити працівника без роботи і зарплати. На його думку, новий Закон ніяк не допоможе обороні, а для виконання всієї життєво важливої у воєнних умовах роботи (від побудови блокпостів до випікання хлібу) можна і треба залучати працівників, студентів та безробітних на підставі трудової повинності. Трудова повинність і є вже те обмеження трудових прав, яке передбачене Конституцією

України на випадок воєнного стану і прописане у п. 3 ч. 1 ст. 8 спеціального Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Будь-які інші обмеження трудових прав у час війни неконституційні та непотрібні, підсумував політолог.

При цьому він наголошує, що важливо зрозуміти різницю: трудова повинність передбачає роботу працівника на оборону та забезпечення життєвих потреб народу, а не на створення прибутків окремим особам, що прямо заборонено, і урізання трудових прав буде поширюватися скрізь, і не в останню чергу на комерційні підприємства сумнівної важливості для оборони.

У свою чергу, голова ради ГО «Соціальний рух» В. Дудін також наголосив, що посиляючись на необхідність адаптувати трудове законодавство до умов війни, Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» розширює можливості роботодавців за рахунок прав працівників. Дійсно, окремі обмеження прав під час війни неминучі, а досягти балансу між дотриманням прав людини і нації, що бореться за своє існування, непросто. Проте орієнтиром має виступати компроміс між соціальними партнерами і демократичні принципи. Обмеження, які впроваджуються з метою захисту суспільних інтересів, мають бути пропорційні досягненню поставленої мети.

В. Дудін також звертає увагу, що Закон, покликаний посилити обороноздатність, встановлює можливість експлуатації працівників на підприємствах будь-якої галузевої приналежності на території всієї України. Іншими словами, передбачені ним надзвичайні норми можуть використовуватись не для проведення робіт в інтересах оборони, а задля збільшення прибутків власників.

Отже, на думку експертів, найгостріші питання організації трудових відносин у період дії воєнного часу лише частково вдалося вирішити Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Низка проблем і старі законодавчі прогалини залишилися невирішеними. У законотворців було надто мало часу на те, аби врахувати

всі аспекти та узгодити новий Закон з уже чинними.

На розв'язання проблем організації трудових відносин під час війни, подолання старих законодавчих прогалин та усунення суперечностей з іншими чинними законами спрямований законопроект № 7251 «Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації трудових відносин» (від 5 квітня 2022 р.). 12 травня 2022 р. цей законопроект прийнято за основу та установлено скорочений строк підготовки до другого читання. Він має більш фундаментальний характер і вносить зміни до КЗпП, Закону України № 2136-ІХ, Закону України «Про відпустки» та інших актів. Багато з цих змін залишаться актуальними і в мирний час, переконана старша юристка, адвокатка ЮФ Integrites І. Костицька.

Найбільш актуальними для бізнесу нововведеннями законопроекту, зокрема, є:

– запровадження двох нових підстав для того, аби припинити трудовий договір за ініціативою роботодавця: неможливість забезпечувати працівникові умови праці внаслідок того, що необхідні для виконання роботи зазначеним працівником виробничі, організаційні, технічні потужності, засоби виробництва або майно власника, або уповноваженого ним органу знищені в результаті бойових дій; та відсутність працівника на роботі та інформації про причини такої відсутності понад чотири місяці.

– уточнення порядку та умов застосування механізму призупинення дії трудового договору, враховуючи виявлені непорозуміння щодо підстав та мети його впровадження, а також уникнення можливих ризиків зловживань з боку роботодавців та забезпечення трудових гарантій працівників в умовах воєнного стану. Аби захистити працівників від свавілля роботодавців, новий законопроект запроваджує такі зміни: умовою призупинення є неможливість обом сторонам трудових відносин виконувати обов'язки, передбачені трудовим договором; регламентує зміст наказу про призупинення дії трудового договору та передбачає, що затвердити примірну форму наказу має профільне міністерство; передбачає необхідність погодження наказів

про призупинення дії трудового договору з військово-цивільною адміністрацією, яка діє на відповідній території. Набрання наказом чинності відбуватиметься з дня такого погодження.

– на час оголошення воєнного або надзвичайного стану всі повідомлення та документи з питань трудових відносин, накази (розпорядження) власника або уповноваженого ним органу можуть здійснюватися та вестися в електронній формі з використанням технічних засобів електронних комунікацій або шляхом відправлення електронних носіїв, на яких записано цей документ, відповідно до законодавства у сфері електронного документообігу;

– сфера дії Закону України № 2136-IX розширюється на державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування та представництва іноземних суб'єктів господарювання в Україні;

– визначено поняття сумісництва, що забезпечить можливість працівникам, які були вимушені покинути свої робочі місця, працевлаштуватися на іншій роботі;

– нормальна тривалість робочого часу у період воєнного стану може бути збільшена до 60 годин на тиждень для працівників, зайнятих на об'єктах критичної інфраструктури (оборонній сфері, сфері забезпечення життєдіяльності населення тощо). Для інших підприємств нормальна тривалість робочого часу працівників, як і раніше, не буде перевищувати 40 годин на тиждень;

– передбачено відновлення дії ст. 72 КЗпП, що встановлює компенсацію за роботу у вихідні дні шляхом надання іншого дня відпочинку або оплати у подвійному розмірі;

– запланована розробка окремого механізму відшкодування працівникам та роботодавцям втрачених внаслідок збройної агресії грошових сум, пов'язаних із трудовими відносинами.

Законопроект вносить чимало змін та уточнень до регулювання відпусток як у мирний, так і у воєнний час, зокрема, щодо перенесення днів невикористаної щорічної відпустки понад 24 календарні дні на період після закінчення воєнного стану та обов'язок

оплати всіх невикористаних днів щорічної відпустки у разі звільнення працівника. З 14 до 7 календарних днів скорочується строк надання додаткової відпустки учасникам бойових дій, постраждалим учасникам Революції Гідності та деяким іншим категоріям працівників (у зв'язку зі збільшенням категорій осіб, які мають право на використання зазначеної відпустки).

Аби захистити права працівників і проконтролювати додержання роботодавцями законодавства про працю, законопроект № 7251 передбачає відновлення у період дії воєнного стану позапланових заходів державного контролю Державною службою України з питань праці та її територіальними органами.

Слід звернути увагу, що МОН України надало до проєкту закону № 7251 «Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації трудових відносин» свої зауваження стосовно внесення змін до ст. 12 Закону України № 2136-IX щодо зняття обмеження тривалості щорічної відпустки, що надається педагогічним і науково-педагогічним працівникам протягом періоду дії воєнного стану. Це дозволить у період дії воєнного стану надавати педагогічним працівникам щорічну основну відпустку повної тривалості.

Отже, на думку авторів законодавчої ініціативи № 7251, прийняття законопроекту створить умови для належного функціонування підприємств та установ в умовах воєнного часу шляхом дерегуляції окремих умов трудових відносин, подолання старих законодавчих прогалин та колізій у правозастосуванні, оперативного залучення працівників до виконання роботи з урахуванням забезпечення їх трудових гарантій.

Говорячи про трудові відносини в умовах воєнного стану, необхідно нагадати, що наказом МОЗ № 380 від 25 лютого 2022 р. (набрав чинності 1 березня 2022 р.) призупинена дія наказу МОЗ № 2153 від 4 жовтня 2021 р. «Про затвердження Переліку професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним щепленням» до завершення воєнного стану в Україні. Таким чином, всі накази (розпорядження) про відсторонення від роботи невакцинованих

працівників у зв'язку з відмовою або ухиленням від вакцинації втрачають чинність, а всі відсторонені особи допускаються до виконання завдань за посадою. Якщо воєнний стан закінчиться, а карантин ще триватиме (на сьогодні карантин триває до 31 серпня 2022 р. включно), а працівник так і не підтвердить вакцинацію/протипоказання, то з першого дня після припинення воєнного стану він знову буде відсторонений від роботи.

Отже, військова агресія проти України зумовила виникнення та збільшення суттєвих проблем, пов'язаних з ефективною організацією трудових відносин в Україні, які у довоєнний час не існували або ж залишалися поодинокими. Тому Верховна Рада України оперативно та систематично адаптує трудове законодавство до викликів воєнного стану задля підвищення ефективності у взаємодії роботодавців та людей найманої праці (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: офіційний вебпортал Верховної Ради України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>; http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?p; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2253-20#Text>; http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=5371&skl=10; <https://www.rada.gov.ua/news/razom/222792.html>; <https://www.rada.gov.ua/news/razom/223284.html>; <https://www.rada.gov.ua/news/razom/223022.html>; <https://www.rada.gov.ua/news/razom/222926.html>); вебсайт PwC (<https://www.pwc.com/ua/uk/publications/tax-and-legal-alert/2022/work-arrangements-war-time.html>); вебсайт Мережі правового розвитку ([*zakonodavstvi*\); вебсайт «Укрінформ» \(<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3434815-trudovi-prava-ta-voennij-stan-rozasnennasodo-zarplati-distancijnoi-roboti-j-vidpustok.html>\); вебсайт «ЛІГА:ЗАКОН» \(\[https://buh.ligazakon.net/news/210576_derzhpratsvka_zala_na_rznitsya_mzh_prostom_taprizupinenniam_d_trudovogo_dogovoru\]\(https://buh.ligazakon.net/news/210576_derzhpratsvka_zala_na_rznitsya_mzh_prostom_taprizupinenniam_d_trudovogo_dogovoru\); \[https://jurliga.ligazakon.net/analytics/210112_vonniy-stan-ta-trudov-vidnosini-zakonodavcheregulyuvannya\]\(https://jurliga.ligazakon.net/analytics/210112_vonniy-stan-ta-trudov-vidnosini-zakonodavcheregulyuvannya\)\); інтернет-газета The Village Україна \(<https://www.the-village.com.ua/village/city/city-news/325053-chat-bot-pro-trudovi-vidnosini-pid-chas-viyni>\); офіційний сайт «Чорноострівська громада» \(<https://chornoostrivska-otg.gov.ua/news/1649930141/>\); вебсайт gmk.center \(<https://gmk.center/ua/opinion/rada-deshho-zvuzila-garantovani-prava-pracivnikov-pid-chas-voennogo-stanu/>\); вебсайт «Економічна правда» \(<https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/25/684645/>\); вебсайт Асоціації правників України \(<https://uba.ua/ukr/news/9109/>; <https://uba.ua/ukr/news/8431/>\); вебпортал «Суспільне/Новини» \(<https://suspilne.media/225484-v-ukraini-zavivsa-zakon-pro-robotu-j-zarplatu-u-voennij-cas-poasnuut-fahivci-z-dnipra/>\); вебсайт телеканала Відкритий \(<https://opentv.media/igor-tokovenko-rozkritikovav-proekt-zakonu-tretyakovoyi-shhodo-trudovih-vidnosin-v-umovah-voennogo-stanu/>\); вебсайт ГО «Соціальний рух» \(<https://rev.org.ua/vetujte-projekt-7160-zaxistit-lyudej-praci/>\); вебсайт «Судебно-юридическая газета» \(<https://sud.ua/ru/news/ukraine/238096-v-ukrayini-viznachilis-z-trivalistyuu-vidpustok-vchiteliv-pid-chas-viyni>\)\).](https://ldn.org.ua/consultations/trudovi-vidnosyny-u-voiennoy-chas-zminy-v-</i></p></div><div data-bbox=)*

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *

Блог на сайті «Lv.ua»

Про автора: Тетяна Гавриш, адвокатка, керуюча партнерка юридичної фірми ILF

Післявоєнна розбудова України: чи потрібно змінювати підходи та правила забудови населених пунктів вже зараз?

Після перемоги України у російсько-українській війні розбудова нашої держави, беззаперечно, буде одним із наймасштабніших проєктів. Його реалізація стане не лише нашою справою, але й місією усього цивілізованого світу. Ми віримо в те, що після закінчення війни українські міста та села, які постраждали внаслідок збройної агресії росії, стануть іншими: комфортними, безпечними, енергоефективними та будуть максимально враховувати потреби місцевих жителів. Для того, аби досягти цієї мети, важливо вже зараз змінювати застарілі, «зарадянзовані» правила містобудування та враховувати кращі сучасні міжнародні практики для планування.

Ми всі звикли до своїх осель, районів, площ, нам було там добре і здебільшого ми не звертали особливої уваги на рішення місцевої влади щодо забудови нових кварталів, забудови історичного центру, зміни маршрутів громадського транспорту, витрат міського бюджету на незручну соціальну інфраструктуру. Бо в цих містах було наше щастя: близькі, рідні, друзі, парки, в яких зростали ми, а потім наші діти. Ми «проросли» в свої міста, містечка, села корінням та сплелися гілками. Війна відібрала в нас не лише майно, зруйнувавши будинки градами та балістичними ракетами, вона відібрала в нас наше минуле. Ми повертаємось в свої зруйновані домівки не лише для того, щоб забрати речі, а для того, щоб відчути рідне нам середовище. Але якщо цей трагічний момент забрав наше минуле, ми не маємо віддати право вирішувати наше майбутнє комусь, ми маємо долучитись до цього процесу. Бо так роблять наші сусіди-європейці, чиї затишні містечка прихистили більше шести мільйонів українців

та українок. До речі, соціальні опитування говорять, що саме у зручності міст Україна дуже програє. Для містян багатьох країн Європи нормальною практикою є участь у прийнятті рішень щодо того, яким буде їх місто, в тому числі через громадські обговорення, цікавість населення, взаємодію.

Нам обіцяють знаних в світі архітекторів, які в далекому і не дуже минулому проєктували круті офіси і вежі. Але ми мріємо про майбутнє і перед тим як проєктувати, а тим більше – будувати, треба ретельно все обдумати, залучивши не лише архітекторів, але й соціологів, істориків, експертів в освіті, громадському здоров'ї, енергоефективності. Знайти сміливість стати першими у застосуванні нових ідей щодо використання альтернативних джерел енергії, уявити, що містяни все частіше будуть пересуватись велосипедами, самокатами, пішки. Визнати, що таке поняття як «спальний район» не має існувати, що до найближчої амбулаторії має бути 15 хвилин пішки або на велосипеді. Що парки – це дерева і зелень, а не асфальт. Саме це і має відрізати нас від тоталітарних ідей, закарбованих в містах України як пам'ятка знецінення людини.

Подивившись на світовий досвід успішних, у економічному та соціальному відношенні, міст (Берлін, Лондон, Відень, Нью-Йорк, Токіо та ін.), ми бачимо, що вони будуються за певними принципами. Так, на початку розробляється стратегія, яка дає змогу уявити в загальних рисах як в майбутньому буде виглядати місто. За її допомогою здійснюється ефективна організація простору населеного пункту із врахуванням потреб містян, економічних можливостей держави, а також екологічних стандартів. У різних країнах така стратегія має різні назви: «мастер-план», «комплексний план просторового розвитку» тощо. Фактично, взявши мастер-план до рук, ми маємо отримати відповідь на питання: «Що потрібно нам змінити,

* Збережено стиль і граматику оригіналу

аби жити у дійсно затишному місті (селі)?» Поряд із цією стратегією, затверджується генеральний план, який конкретно визначає розміщення тих чи інших об'єктів в межах населеного пункту (будівель, автомагістралей, мостів, транспортних розв'язок, станцій метро і т.д.). Важливо розуміти, що генеральний план не замінює мастер-план, а має його органічно доповнювати та узгоджуватись з ним.

Цікаво, що до 2021 року головним документом у сфері містобудування був генеральний план. Але, насправді, цей документ дуже нагадує звичайне технічне креслення, яке, на жаль, не дозволяє побудувати дійсно людиноцентричне місто, яке б задовольняло потреби усієї місцевої громади. Для того, аби змінити таку ситуацію, були внесені зміни до законодавства, які передбачили появу нового містобудівного документу – мастер-плану (щоправда такі зміни набувають чинності лише у 2025 році). Очікується, що завдяки впровадженню цього документу, громади матимуть можливість перетворити бачення майбутнього свого міста (села) у реальність та створити умови для залучення інвестицій.

Аби мастер-план дійсно працював на практиці (а не лише на папері) та забезпечував ефективну післявоєнну розбудову українських міст та сіл, необхідно вже зараз впроваджувати якісні зміни до законодавства. Ми вважаємо за необхідне звернути увагу на деякі факти.

Нещодавно у Верховній Раді України було прийнято закон, спрямований на вжиття першочергових та невідкладних заходів щодо реформування містобудівної діяльності (наразі закон направлено на підпис Президенту). Увагу привертає те, що даний правовий акт передбачає запровадження нового документа – програми комплексного відновлення. Такий документ має розроблятися на рівні областей та/або територіальних громад, території яких постраждали внаслідок збройної агресії проти України. За таких обставин виникає цілком логічне питання: «В чому принципова різниця між мастер-планом та програмою комплексного відновлення?» З першого погляду здається, що ці два документи дуже схожі за своїми складовими. Проте, якщо «зануритися» у це

питання більш детально, то можна побачити, що між ними є суттєві відмінності. Так, програма комплексного відновлення має короткострокову ціль – приведення міста (села) у довосний стан. Тоді як мастер-план – довготривала стратегія, яка передбачає здійснення цілого комплексу заходів (наприклад, впровадження на рівні населеного пункту заходів із енергоефективності, ресурсозберігаючих та екологічних технологій тощо), що направлені на розбудову міста відповідно до кращих світових стандартів. Тому, на нашу думку, не має потреби у створенні цих документів відокремлено один від одного (як варіант, програма післявоєнного відновлення міста могла б бути складовою мастер-плану).

У вищезгаданому законі також міститься положення згідно якого термін «тимчасова споруда» може використовуватися й для тимчасового проживання населення (раніше цей термін використовувався у законодавстві виключно щодо здійснення підприємницької діяльності). Тобто фактично було узаконено «тимчасові споруди» для проживання в них українців. На нашу ж думку, потрібно зосередити увагу не на будівництві тимчасових споруд, а на оперативній зміні законодавства, що б дозволило побудувати повноцінне, соціальне житло для наших людей (принаймні можна було б обмежити саму можливість їх існування певними часовими рамками з обов'язком замінити їх капітальними спорудами).

Створення спрощеної процедури розробки містобудівної документації. За останніми даними з початку повномасштабної війни росії лише у Києві через обстріли було пошкоджено понад 200 житлових будинків. Також зруйновано 46 шкіл та 30 дитсадків. Таким чином, на сьогодні перед нами стоїть виклик: швидка розбудова житлової інфраструктури та забезпечення дахом над головою десятків тисяч українців. Зважаючи на це, ми маємо позбавлятися від занадто складних, бюрократичних та тривалих у часі процедур. Наприклад, відповідно до чинного законодавства, вже на завершальному етапі розробки містобудівної документації (коли вже виконаний основний «пласт» роботи,

пов'язаний із збором вихідних даних, розробкою детальних планів територій, погодженням проєктів забудовників, отриманням ними дозвільних документів тощо) розгляд та прийняття рішення щодо затвердження проєктів містобудівної документації здійснюється органами місцевого самоврядування біля трьох місяців з дня подання до ради відповідного рівня проєкту містобудівної документації. Такі положення правових актів потребують змін.

Впровадження європейських стандартів у сфері екології та енергетики. При внесенні змін до містобудівної документації необхідно зменшити витрати енергоресурсів, а для цього необхідно запозичити позитивний світовий досвід. Вимоги щодо енергозбереження та енергоефективності мають ставитись не лише у містобудівній документації, а й у технічних вимогах до будівель та споруд. До прикладу, у Німеччині (за останні 15 років) енергоспоживання у будинках знизилося у 2-2,5 рази за рахунок удосконалення проєктування стін будинків, що зберігають тепло.

На жаль, повномасштабна війна на території України дала нам чітко зрозуміти, що нашим помешканням не вистачає безпечних захисних споруд, де б люди змогли безпечно та комфортно перебути бомбардування, ракетні/артобстріли ворога. Наразі люди змушені ховатись у підвалах житлових будинків, які не пристосовані для цього і які при обвалі будинку можуть перетворитись на «живу могилу». Аби змінити цю ситуацію та запобігти людським жертвам в подальшому, вже зараз необхідно вносити зміни до Державних будівельних норм. Примітно, що у 2019 році законодавець намагався запровадити подібні зміни, спрямовані на підвищення безпеки підвальних приміщень та сховищ, але у зв'язку із недостатнім фінансуванням ці зміни, на жаль, так і не були реалізовані. До того ж, у підсумку багато підвальних приміщень та сховищ було продано або здано в оренду приватним особам.

На нашу думку, Україні корисно було б запозичити досвід Ізраїлю щодо обов'язкової наявності бомбосховищ у всіх будинках. Або ж, в якості альтернативи, встановити обов'язковість належного укріплення нижнього

поверху, як передбачено у Швейцарії. Такі вимоги повинні стосуватись не лише будинків, які планують збудувати, але й вже збудованих, задля того, щоб можна було забезпечити захист всіх людей, які того будуть потребувати. Для цього повинні бути встановлені чіткі терміни по приведенню сховищ у відповідність з Державними будівельними нормами.

Тож висновки такі: після закінчення війни маємо не повертати нашим містам, селам, селищам «довоєнний вигляд», а розбудувати нові, наповнені повагою до людської гідності та об'єктивних потреб, заклавши технологічні рішення на наступні десятиріччя. Для цього вже зараз (а не у 2025 році) ми маємо створювати мастер-плани населених пунктів, які дадуть нам змогу уявити як будуть виглядати наші населені пункти в майбутньому. Окрім цього, ми маємо активно працювати над законодавчими змінами, аби позбутись радянських правил забудови міст, тривалих та заплутаних процедур розробки містобудівної документації, натомість замінивши їх чіткими, зрозумілими та легковиконуваними правилами, які розробляються на основі європейських стандартів. Зміна парадигми містобудування в Україні – наш шанс на позбавлення тоталітарної радянської спадщини і побудови не лише нових міст, але й нового суспільства (https://lb.ua/blog/tetiana_gavrysh/518738_pislyavoienno_rozbudova_ukraini_chi.html). – 2022. – 02.06).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Юрій Болоховець, голова Державного лісового агентства

Як ліс рятує життя: лісівники та допомога армії

Життя військовим на фронті рятують не лише сучасні каски та бронезилети, але й добротні фортифікаційні споруди з деревини та металу, які дають можливість втримувати позиції під артилерійськими ударами російських військ.

Нещодавно відвідував передові позиції наших хлопців на Миколаївщині. Війна

мобільна, лінія фронту постійно змінюється, наші загони маневрують, проводять контратаки, поступово звільнюючи захоплені ворогом території. Будувати залізобетонні укріплення в таких умовах вочевидь складно і просто недоцільно. Деревина залишається оптимальним матеріалом для будь-яких «швидких» польових фортифікаційних споруд.

З початку війни потреби військових стали для Лісагентства першочерговими. Під задачі оборонного сектору мобілізовані всі наявні ресурси – технічні, фінансові, людські. Ми передали Збройним Силам понад 600 автомобілів. Нашими лісгоспами передано військовим майже 100 тисяч кубометрів лісоматеріалів, дров, пиломатеріалів. Якщо казати про Миколаївщину, приблизно три четверти матеріалу для будівництва фортифікацій ми завозимо з західних регіонів. Четверта частина надходить з місцевих лісгоспів, які традиційно є дотаційними.

На багатьох ділянках фронту бойові дії приймають позиційний характер, відповідно, потреби військових у лісоматеріалах будуть зростати. Особливо восени, коли нашим військовим потрібно буде укриття від холодів. Ми до цього готуємось.

Водночас не можемо не згадати про юридичний аспект: заготівля лісоматеріалів для фронту потребує не лише технічних ресурсів, але й відповідних змін у нормативній базі.

З перших днів війни виникла певна юридична неузгодженість. Доволі часто військові, ТРО самостійно приймали рішення про вирубку лісу. В Київській, Чернігівській, Сумській та інших областях валили дерева, щоб заблокувати дороги. Облаштували позиції у лісах. Ніхто не питав дозволу – рятували країну.

Лісагентство запропонувало проекти змін до нормативно-правових актів. Щоб узаконити заготівлю лісу в умовах бойових дій, потрібне нове поняття – рубки, пов'язані з обороною та безпекою держави. Такі рубки здійснюються на вимогу військових адміністрацій або сил оборони та сил безпеки.

Механізм чіткий та прозорий – командири частин звертаються до лісництва, на місці вирішується, що і скільки треба, фіксується.

Оформлення дозвільних документів може відбуватись після рубки. Але є підтвердження, є облік, є можливість надалі провести перевірку, зокрема з залученням громадськості та екологів. Доречі, аналогічна процедура вже передбачена законодавством. Якщо дерева внаслідок негоди падають на лінії електромереж, перекривають дороги, загрожують безпеці людей, допускається прибрати ці дерева, а вже згодом оформити лісорубний квиток.

Я розумію схвильованість екологів, громадських активістів. Поважаю позицію людей, які багато років опікувались захистом лісів, боролись з незаконними рубками. Але взагалі нічого не змінювати – це означає спровокувати правовий хаос. Неадаптованість нормативно-правової бази вже призводить до наслідків.

Один з прикладів. Національний парк на північному кордоні. На початку війни зайшли наші військові облаштували захисні позиції. З чого облаштували? Якщо позиції в лісі, то зрозуміло, що з деревини. Бліндажі, бруствери. У березні з'являються правоохоронці й порушують кримінальне провадження за фактом незаконної рубки. Це ж природно-заповідний фонд. Лісники кажуть – там військові, нам навіть заборонено наближатись до цього району. У відповідь: «Розуміємо, але не можемо не реагувати, є закон». І правоохоронці праві.

Саме відсутність чітких легальних механізмів та узаконених правил створює умови для спроб мародерства. Якщо всі формально порушують, то чому б цим не скористались?

Тому ми просто не маємо права рухатись за інерційною траєкторією мирного часу. Сьогодні найбільша цінність – життя та здоров'я наших воїнів.

Ситуація в галузі змінюється постійно. Зруйновані дороги, заміновані території, іноді відсутність потрібних представників науково-експертних установ, які евакуювались в інший регіон. Заборона на оприлюднення певних даних, які до війни були відкритими. Для роботи в умовах війни потрібно прибрати зайвий бюрократизм, спростити механізм, процедури. Ніхто не забороняє швидко

адаптувати та змінювати нормативну базу. Будь-які зміни не назавжди: лише ситуація стабілізується, тимчасово скасовані вимоги одразу повертаються.

З огляду на активізацію процесу євроінтеграції України варто пришвидшити й розгляд стратегічних ініціатив Лісагентства, які наближають галузь до нормативів Євросоюзу. Мова йде, зокрема, про нові правила рубок. Ще на початку 2021 року ми почали надавати перевагу вибірковим методам рубки, рубкам переформування та природному поновленню лісів – це цілком європейська практика, яка дає можливість проводити заготівлю, зберігаючи ліс. Рік тому зібрали велику виїзну нараду на базі державних лісгосподарських підприємств Львівської області. Запросили кращих науковців і практиків з Львівської області, де вибіркові методи рубок досліджують і використовують уже протягом багатьох років. В результаті розробили нові правила, за якими вже цього року мала розпочатись заготівля деревини. Але процес узгодження документа все ще триває. За цей час суто на «політичній волі» керівництва агентства ми збільшили частку вибіркових рубок у Карпатському регіоні з 50 до 70%. У найближчі кілька років вийдемо на 80-85%. У таких лісах, як ялицево-букові, цей показник дорівнює ста відсоткам. Вважаю, що саме нормативно-правова база має підштовхувати позитивні зміни, а не навпаки.

Ми всі сьогодні – одна команда, яка повинна грати на спільний результат. Це єдиний рецепт Перемоги (https://lb.ua/blog/yurii_bolokhovets/520004_yak_lis_ryatuie_zhittya_lisivniki.html). – 2022. – 14.06).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Ігор Дашутін, доктор юридичних наук, суддя Верховного Суду в Касаційному адміністративному суді.

Правова природа криптовалют: українські реалії

Криптовалюта в Україні має правову форму т.з. «віртуального активу».

Останнім часом стає все більш неможливим ігнорувати та/або не помічати зростання обсягу суспільних відносин з приводу обігу криптовалют. Треба враховувати, що не дивлячись на те, що перші 50 біткоїнів (bitcoins) було випущено ще у січні 2009 року, термін «криптовалюта» став широко використовуватися лише після публікації Енді Грінбергом (Andy Greenberg) у квітні 2011 року у журналі Форбс (Forbes) статті «Crypto Currency» («Крипто Валюта»).

Ця проблема є багатогранною. Наприклад, всі законопроекти, що вносилися на розгляд Верховної Ради України та були присвячені врегулюванню порядку обігу криптовалют, або самі передбачали оподаткування криптовалют або передбачали внесення змін до Податкового кодексу України та/або інших нормативно-правових актів з метою здійснення оподаткування обігу криптовалют: ч. 2 ст. 5, ч. 4 ст. 8 Проекту Закону про обіг криптовалют в Україні від 06.10.2017 р. № 7183; ч. 1 ст. 9, п. 5 Прикінцевих та перехідних положень Проекту Закону про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні від 10.10.2017 р. № 7183-1; пункти 3, 4, 5 Проекту Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні від 14.09.2018 р. № 9083; пункти 3, 4, 5, 7 Проекту Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні від 27.09.2018 р. № 9083-1; пункти 3, 6 Проекту Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо оподаткування операцій з криптоактивами від 15.11.2019 р. № 2461 та ін.

З одного боку, взагалі виникає питання про обґрунтованість нормативно-правового регулювання цих суспільних відносин, з іншого боку, такі відносини пов'язані з обігом певних цінностей, а отже й з отриманням під час або в результаті такого обігу певної вигоди (прибутку/доходу), що викликає питання щонайменше про оподаткування. У свою чергу, також виникає питання про співвідношення криптовалют із (фіатними) валютами країн світу, про вплив

криптовалют на об'єм і динаміку грошової маси та ін.

Нормативний вимір грошового сурогату

Треба враховувати свого роду еволюцію спроб врегулювати на нормативно-правовому рівні обіг криптовалют в Україні. Так, першою такою спробою можна вважати зроблене Національним банком України «Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin» від 10.11.2014 р. У цьому роз'ясненні Національний банк України розглядав «віртуальну валюту/криптовалюту» Bitcoin як грошовий сурогат, який не має забезпечення реальною вартістю і не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки це протирічить нормам українського законодавства. Так само, у Листі від 08.12.2014 р. за № 29-208/72889 Національний банк України визначив Bitcoin як грошовий сурогат, який не має забезпечення реальною вартістю. Щоправда, вже згідно із Листом Національного банку України від 23.03.2018 р. за № 40-0006/16290 Лист від 08.12.2014 р. було визнано таким, що втратив актуальність. Отже, в період з 2014 до 2018 року принаймні Bitcoin офіційно визнавався в Україні, як грошовий сурогат.

Так, відповідно до абзацу одинадцятого ст. 1 Закону України «Про Національний банк України» грошовий сурогат (як на той час, так і на сьогодні) – це будь-які документи у вигляді грошових знаків, що відрізняються від грошової одиниці України, випущені в обіг не Національним банком України і виготовлені з метою здійснення платежів в господарському обороті, крім валютних цінностей. Тим самим, визначення грошового сурогату, а отже і криптовалюти (Bitcoin), дається переважно через перелічення виключень. Але в цілому можна скласти певне уявлення про нормативно-правові ознаки, що на думку Національного банку України були притаманні криптовалюти (Bitcoin), а саме: (1) документи у вигляді грошових знаків (не має нормативно-правового визначення); (2) відрізняються від грошової одиниці України (грошовою одиницею України є гривня згідно з п. 1 Постанови Президії

Верховної Ради України «Про затвердження назви і характерних ознак грошової одиниці України» від 10.12.1991 р. № 1952-XII, ч. 1 ст. 99 Конституції України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР, ч. 1 ст. 32 Закону України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р. № 679-XIV, п. 3.3 ст. 3 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 05.04.2001 р. № 2346-III); (3) випущені в обіг не Національним банком України (виключне право введення в обіг (емісія) гривні і розмінної монети, організація їх обігу та вилучення з обігу належить Національному банку на підставі п. 2 ст. 7, абзацу дев'ятого п. 1 ч. 1 ст. 15, ч. 1 ст. 34 Закону України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р. № 679-XIV); (4) виготовлені з метою здійснення платежів в господарському обороті (при цьому використання на території України грошових сурогатів як засобу платежу забороняється відповідно до ч. 2 ст. 32 Закону України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р. № 679-XIV); (5) не є валютними цінностями (згідно із чинним на той час (2014–2018 рр.) Декретом Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» поняттям «валютні цінності» охоплювалось: (1) валюта України; (2) платіжні документи та інші цінні папери (акції, облігації, купони до них, бони, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, ощадні книжки, інші фінансові та банківські документи), виражені у валюті України; (3) іноземна валюта; (4) платіжні документи та інші цінні папери (акції, облігації, купони до них, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, інші фінансові та банківські документи), виражені в іноземній валюті або банківських металах; (5) банківські метали (п. 1 ст. 1 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.1993 р. № 15-93); на сьогодні, згідно із чинним Законом України «Про валюту і валютні операції» поняття «валютні цінності» визначається як – (1) національна валюта (гривня), (2) іноземна валюта та (3) банківські метали згідно з п. 4

ч. 1 ст. 1 Закону України «Про валюту і валютні операції» від 21.06.2018 р. № 2473-VIII).

Отже, криптовалюта як різновид грошового сурогату, за своєю правовою природою, не є валютною цінністю (не є національною або іноземною валютою або банківським металом), випускається (вводиться в обіг) не центральним банком держави, виготовляється з метою здійснення платежів/розрахунків але при цьому заборонена (офіційно не дозволяється) для використання під час або для здійснення платежів/розрахунків. З іншого боку, її зовнішнім проявом може слугувати її існування у формі документу у вигляді грошових знаків (банкнот, монет, в інших формах). І якщо застосувати цю останню ознаку до криптовалюти, то маємо зазначити, що вона становить собою не просто документ, а скоріше електронний/цифровий документ у вигляді криптографічних знаків. Тим самим криптовалюти надається правова форма, використовуючи для її (криптовалюти) позначення існуючу нормативно-правову термінологію («документ» «у вигляді (певних) знаків»), синтезуючи її (термінологію) із технічними особливостями самого явища – «криптовалюта».

Така правова природа (різновид грошових сурогатів) і така правова форма (електронний/цифровий документ у вигляді криптографічних знаків) були притаманні криптовалюти принаймні в межах правового поля України протягом 2014–2018 рр.

Так, Голова Ради Національного банку України Богдан Данилишин у своєму інтерв'ю агентству «Інтерфакс-Україна» у березні 2017 р. на питання: «Чи є біткойн грошима, або чи зможуть гроші на базі блокчейн стати грошима?» зазначив, що на його думку «вони є грошовими сурогатами, які не забезпечені реальною вартістю і не можуть використовуватися на території нашої країни як засіб платежу, оскільки це суперечить нормам українського законодавства». Так само, у вересні 2017 р. заступник Голови Національного банку України Олег Чурій зазначив, що: «Криптовалюта, на думку Нацбанку, також не є платіжним засобом. Національний банк України не може визнати

криптовалюту, в тому числі Bitcoin, валютою... Ми можемо сказати, що це точно не валюта, тому що немає центрального емітента. І ми не можемо визнати це платіжним засобом».

Згодом, 6 жовтня того ж 2017 р. Верховною Радою України було одержано «Проект Закону про обіг криптовалюти в Україні» № 7183 (далі – законопроект № 7183), згідно із п. 1 ч. 1 ст. 1 якого пропонувалося визначити криптовалюту, як «програмний код (набір символів, цифр та букв), що є об'єктом права власності, який може виступати засобом міни, відомості про який вносяться та зберігаються у системі блокчейн в якості облікових одиниць поточної системи блокчейн у вигляді даних (програмного коду)». А вже 10 жовтня також 2017 р. Верховною Радою України було одержано «Проект Закону про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні» № 7183-1 (далі – законопроект № 7183-1), відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 1 якого пропонувалося визначити криптовалюту, як «децентралізований цифровий вимір вартості, що може бути виражений в цифровому вигляді та функціонує як засіб обміну, збереження вартості або одиниця обліку, що заснований на математичних обчисленнях, є їх результатом та має криптографічний захист обліку. При цьому уточнювалося, що криптовалюта для цілей правового регулювання вважається фінансовим активом».

При цьому 30 листопада все того ж 2017 р. (фінансові регулятори України) Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку і Національна комісія, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг, висловили своє переконання, що «складна правова природа криптовалют не дозволяє визнати їх ані грошовими коштами, ані валютою і платіжним засобом іншої країни, ані валютною цінністю, ані електронними грошима, ані цінними паперами, ані грошовим сурогатом». Крім того, вони зробили висновок, що «незважаючи на існування в світі численних практик використання криптовалют у якості міри вартості, засобу обміну та накопичення, її складна правова природа не дозволяє

ототожнити її з будь-яким із суміжних понять (грошові кошти, валюта, валютна цінність, законний платіжний засіб, електронні гроші, цінні папери, грошовий сурогат тощо)». Тим самим криптовалюта виводилася за межі будь-якого чинного на той час нормативно-правового регулювання, фактично, вона втрачала будь-яку правову природу та, отже, позбавлялася своєї хоча б якої-небудь правової форми. При цьому все ще мав чинність/актуальність Лист Національного банку України від 08.12.2014 р. № 29-208/72889, згідно із яким Bitcoin визначався, як грошовий сурогат. Хоча згодом, як вже зазначалося, 23.03.2018 р. Лист Національного банку України від 08.12.2014 р. було визнано таким, що втратив актуальність.

Законопроектні ініціативи

Для більш наочного розуміння запропонованих у законопроектах № 7183 та № 7183-1 визначень криптовалюти, можна навести порівняльну таблицю, а саме:

Отже, можна побачити, що визначення криптовалюти згідно із законопроектом № 7183 є таким, що утворює не просто юридичну, а скоріше техніко-юридичну норму, адже у ньому робиться акцент на тому, що криптовалюта – це «програмний код (набір символів, цифр та букв)..., відомості про який вносяться та зберігаються у системі блокчейн в якості облікових одиниць поточної системи блокчейн у вигляді даних (програмного коду)». Тобто використовується спеціальна, специфічна технічна термінологія. Вказівка ж на те, що криптовалюта «є об'єктом права власності, який може виступати засобом міни» свідчить на користь цивільно-правової природи цієї категорії та цієї норми.

У свою чергу, визначення криптовалюти за законопроектом № 7183-1 також містить певні прояви техніко-юридичної норми («цифровий вимір», «може бути виражений в цифровому вигляді», «заснований на математичних обчисленнях, є їх результатом та має криптографічний захист обліку»). Однак в цілому, визначення криптовалюти за законопроектом № 7183-1 можна вважати скоріше прикладом міжгалузевої юридичної норми (цивільно-, господарсько-, фінансово-

правової). Адже тут присутні ознаки і цивільно-правової і господарсько-правової і фінансово-правової природи та термінології («вимір вартості», «засіб обміну», «засіб збереження вартості», «одиниця обліку», «фінансовий актив»). При цьому схожості наведеним визначенням надає те, що згідно із законопроектом № 7183 криптовалюта «...може виступати засобом міни...», а відповідно до законопроекту № 7183-1 криптовалюта «...функціонує як засіб обміну...».

По суті, нормативно-правове врегулювання обігу криптовалюти за законопроектом № 7183-1 могло б стати переходом у позначенні криптовалюти від грошового сурогату до фінансового активу. Так, згідно із абзацом шістнадцятим п. 4 Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти», фінансовий актив – це: а) грошові кошти та їх еквіваленти; б) контракт, що надає право отримати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства; в) контракт, що надає право обмінятися фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно вигідних умовах; г) інструмент власного капіталу іншого підприємства. При цьому не дивлячись на те, що Лист Національного банку України від 08.12.2014 р. № 29-208/72889, згідно із яким Bitcoin визнавався грошовим сурогатом, 23.03.2018 р. було визнано таким, що втратив актуальність, на той час (жовтень 2017 р.) все ще залишалося не скасованим Роз'яснення Національного банку України від 10.11.2014 р. щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin», згідно із яким останній розглядався в якості грошового сурогату.

Наступною ланкою у спробах нормативно-правового врегулювання криптовалюти в Україні можна вважати одержання Верховною Радою України 14.09.2018 р. «Проекту Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні» № 9083 (далі – законопроект № 9083), яким пропонувалося доповнити п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України підпунктом 14.1.95-1 наступного

змісту: «14.1.95-1. криптовалюта – віртуальний актив у формі токена, що функціонує як засіб обміну або збереження вартості». При цьому пропонувалося доповнити п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України підпунктом 14.1.33 наступного змісту: «14.1.33. віртуальні активи – будь-яка форма запису в рамках розподіленого реєстру записів у цифровій формі, що може використовуватися як засіб обміну, одиниця обліку чи як засіб збереження вартості. Під терміном «віртуальний актив» у цьому Кодексі розуміються криптовалюти та токен-активи». У свою чергу, пропонувалося доповнити п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України підпунктом 14.1.273 наступного змісту: «14.1.273. токен – цифрова одиниця обліку в рамках розподіленого реєстру записів у цифровій формі, який має криптографічний захист. Токен-актив – віртуальний актив у формі токена, який посвідчує майнові та/або немайнові права власника токена, що відповідають зобов'язанням емітента токена».

Майже поряд із цим, 27.09.2018 р. Верховною Радою України було одержано «Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні» № 9083-1 (далі – законопроект № 9083-1), згідно із яким пропонувалося доповнити п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України підпунктом 14.1.95-1 такого змісту: «14.1.95-1. криптовалюта – нематеріальний цифровий актив, що визначає одиниці цінності, безпосереднє право власності на які фіксується згідно записів в розподіленому реєстрі транзакцій (блокчейні)». При цьому пропонувалося доповнити п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України підпунктом 14.1.33-1 такого змісту «14.1.33-1. віртуальні активи – токени, а також криптовалюта». У свою чергу, пропонувалося доповнити п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України підпунктом 14.1.273 такого змісту: «14.1.273. токен – запис в розподіленому реєстрі транзакцій (блокчейні), який засвідчує наявність у власника прав власності або вимоги на об'єкти цивільного права». Крім того, пропонувалося доповнити п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України підпунктом 14.1.33 такого змісту: «14.1.33

блокчейн – технологія досягнення консенсуса відносно стану розподіленої бази даних у визначений момент часу в умовах взаємної недовіри сторін або сам розподілений реєстр транзакцій (дій) в системі».

Знову ж таки, для наочності можна навести порівняльну таблицю до законопроектів № 9083 та № 9083-1, зокрема:

Отже, можна побачити, що визначення криптовалюти згідно із законопроектом № 7183 є таким, що утворює не просто юридичну, а скоріше техніко-юридичну норму, адже у ньому робиться акцент на тому, що криптовалюта – це «програмний код (набір символів, цифр та букв)..., відомості про який вносяться та зберігаються у системі блокчейн в якості облікових одиниць поточної системи блокчейн у вигляді даних (програмного коду)». Тобто використовується спеціальна, специфічна технічна термінологія. Вказівка ж на те, що криптовалюта «є об'єктом права власності, який може виступати засобом міни» свідчить на користь цивільно-правової природи цієї категорії та цієї норми.

У свою чергу, визначення криптовалюти за законопроектом № 7183-1 також містить певні прояви техніко-юридичної норми («цифровий вимір», «може бути виражений в цифровому вигляді», «заснований на математичних обчисленнях, є їх результатом та має криптографічний захист обліку»). Однак в цілому, визначення криптовалюти за законопроектом № 7183-1 можна вважати скоріше прикладом міжгалузевої юридичної норми (цивільно-, господарсько-, фінансово-правової). Адже тут присутні ознаки і цивільно-правової і господарсько-правової і фінансово-правової природи та термінології («вимір вартості», «засіб обміну», «засіб збереження вартості», «одиниця обліку», «фінансовий актив»). При цьому схожості наведеним визначенням надає те, що згідно із законопроектом № 7183 криптовалюта «...може виступати засобом міни...», а відповідно до законопроекту № 7183-1 криптовалюта «...функціонує як засіб обміну...».

По суті, нормативно-правове врегулювання обігу криптовалюти за законопроектом

№ 7183-1 могло б стати переходом у позначенні криптовалюти від грошового сурогату до фінансового активу. Так, згідно із абзацом шістнадцятим п. 4 Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти», фінансовий актив – це: а) грошові кошти та їх еквіваленти; б) контракт, що надає право отримати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства; в) контракт, що надає право обмінятися фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно вигідних умовах; г) інструмент власного капіталу іншого підприємства. При цьому не дивлячись на те, що Лист Національного банку України від 08.12.2014 р. № 29-208/72889, згідно із яким Bitcoin визнавався грошовим сурогатом, 23.03.2018 р. було визнано таким, що втратив актуальність, на той час (жовтень 2017 р.) все ще залишалося не скасованим Роз'яснення Національного банку України від 10.11.2014 р. щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin», згідно із яким останній розглядався в якості грошового сурогату.

Наступною ланкою у спробах нормативно-правового врегулювання криптовалюти в Україні можна вважати одержання Верховною Радою України 14.09.2018 р. «Проекту Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні» № 9083 (далі – законопроект № 9083), яким пропонувалося доповнити п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України підпунктом 14.1.95-1 наступного змісту: «14.1.95-1. криптовалюта – віртуальний актив у формі токenu, що функціонує як засіб обміну або збереження вартості». При цьому пропонувалося доповнити п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України підпунктом 14.1.33 наступного змісту: «14.1.33. віртуальні активи – будь-яка форма запису в рамках розподіленого реєстру записів у цифровій формі, що може використовуватися як засіб обміну, одиниця обліку чи як засіб збереження вартості. Під терміном «віртуальний актив» у цьому Кодексі розуміються криптовалюти та токен-активи». У свою чергу, пропонувалося

доповнити п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України підпунктом 14.1.273 наступного змісту: «14.1.273. токен – цифрова одиниця обліку в рамках розподіленого реєстру записів у цифровій формі, який має криптографічний захист. Токен-актив – віртуальний актив у формі токenu, який посвідчує майнові та/або немайнові права власника токена, що відповідають зобов'язанням емітента токена».

Майже поряд із цим, 27.09.2018 р. Верховною Радою України було одержано «Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні» № 9083-1 (далі – законопроект № 9083-1), згідно із яким пропонувалося доповнити п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України підпунктом 14.1.95-1 такого змісту: «14.1.95-1. криптовалюта – нематеріальний цифровий актив, що визначає одиниці цінності, безпосереднє право власності на які фіксується згідно записів в розподіленому реєстрі транзакцій (блокчейні)». При цьому пропонувалося доповнити п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України підпунктом 14.1.33-1 такого змісту «14.1.33-1. віртуальні активи – токени, а також криптовалюта». У свою чергу, пропонувалося доповнити п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України підпунктом 14.1.273 такого змісту: «14.1.273. токен – запис в розподіленому реєстрі транзакцій (блокчейні), який засвідчує наявність у власника прав власності або вимоги на об'єкти цивільного права». Крім того, пропонувалося доповнити п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України підпунктом 14.1.33 такого змісту: «14.1.33 блокчейн – технологія досягнення консенсуса відносно стану розподіленої бази даних у визначений момент часу в умовах взаємної недовіри сторін або сам розподілений реєстр транзакцій (дій) в системі».

Знову ж таки, для наочності можна навести порівняльну таблицю до законопроектів № 9083 та № 9083-1, зокрема

Так, відповідно до законопроекту № 9083 правова форма криптовалюти мала б перейти від фінансового активу (за законопроектом № 7183-1) до віртуального активу. Та й взагалі, у законопроекті № 9083 було запропоновано

цілу низку нових технічних термінів («віртуальний актив», «токен», «токен-актив»), які раніше не використовувалися для характеристики такої категорії, як «криптовалюта» або для нормативно-правового врегулювання суспільних відносин, пов'язаних з обігом криптовалют. У зв'язку з цим можна зазначити, що поняття «віртуальні активи», «криптовалюта», «токен», «токен-актив», відображені у законопроекті № 9083, мали достатньо багато ознак техніко-юридичних норм (наприклад, «будь-яка форма запису в рамках розподіленого реєстру записів у цифровій формі...», «віртуальний актив у формі токена...», «цифрова одиниця обліку в рамках розподіленого реєстру записів у цифровій формі, який має криптографічний захист»).

Якщо ж спробувати розкрити поняття криптовалюти, яке пропонувалося ввести відповідно до законопроекту № 9083, у його взаємозв'язку з іншими категоріями і поняттями з цього законопроекту, то виходить, що криптовалюта мала становити собою – віртуальний актив (тобто будь-яку форму запису в рамках розподіленого реєстру записів у цифровій формі, що може використовуватися як засіб обміну, одиниця обліку чи як засіб збереження вартості) у формі токена (тобто цифрової одиниці обліку в рамках розподіленого реєстру записів у цифровій формі, який має криптографічний захист), що функціонує як засіб обміну або збереження вартості. У зв'язку з цим, можна зазначити, що так само як і у попередньому законопроекті № 7183-1, тут, у законопроекті № 9083 також прослідковується міжгалузєва, а саме, цивільно-правова, господарсько-правова, фінансово-правова природа категорії «криптовалюта» (адже вона позначається, як «...засіб обміну...» або «...засіб... збереження вартості...», «...одиниця обліку...»).

При цьому викликає певні зауваження використання схожих за своєю сутністю категорій при характеристиці поняття «криптовалюта». Зокрема, відповідно до законопроекту № 9083 криптовалюта мала б становити собою «віртуальний актив...», що функціонує як засіб обміну або збереження

вартості». При цьому віртуальні активи, за наведеним у законопроекті № 9083 визначенням, мали б становити собою «...форму запису... у цифровій формі, що може використовуватися як засіб обміну, одиниця обліку чи як засіб збереження вартості». Тобто виходить, що криптовалюта мала б бути формою запису у цифровій формі, що (форма запису) може використовуватися як засіб обміну, одиниця обліку чи як засіб збереження вартості, при цьому одночасно бути такою (віртуальним активом), що функціонує так само як засіб обміну або засіб збереження вартості.

Те ж саме стосується і техніко-юридичних складових визначення, зокрема, криптовалюта мала б становити собою «віртуальний актив у формі токена...». При цьому самі віртуальні активи мали б становити собою «...форму запису в рамках розподіленого реєстру записів у цифровій формі...», а токен, відповідно, «цифрову одиницю обліку в рамках розподіленого реєстру записів у цифровій формі...». Іншими словами, криптовалюта мала б бути формою запису в рамках розподіленого реєстру записів у цифровій формі, у формі цифрової одиниці обліку в рамках розподіленого реєстру записів у цифровій формі.

Що ж стосується законопроекту № 9083-1, то у ньому пропонувалося надати криптовалюті правову форму нематеріального цифрового активу. При цьому треба зауважити, що законопроект № 9083-1 не містив визначення поняття «нематеріальний цифровий актив» або просто «цифровий актив». Натомість у цьому законопроекті містилося визначення поняття «віртуальні активи», під якими як раз і розумілася криптовалюта (а також токени). Це викликає питання про співвідношення між категоріями «криптовалюта», «(нематеріальний) цифровий актив», «віртуальний актив», а також між криптовалютою, як «(нематеріальним) цифровим активом...» та віртуальним активом, як «...криптовалютою». У той же час, у законопроекті № 9083-1 була спроба розширити коло техніко-юридичних норм визначенням поняття «блокчейн» (поряд із вже відомими з законопроекту № 9083 поняттями «віртуальні активи», «криптовалюта», «токен»). Зокрема,

до проявів техніко-юридичної норми можна віднести застосування при визначенні поняття «блокчейн» таких оборотів, як: «технологія досягнення консенсуса відносно стану розподіленої бази даних...»; «...розподілений реєстр транзакцій (дій) в системі».

Якщо спробувати надати визначення криптовалюти згідно із законопроектом № 9083-1 у синтезі з іншими пов'язаними поняттями, що містилися у цьому законопроекті, то виходить, що криптовалюта мала б становити собою нематеріальний цифровий (або віртуальний) актив, що визначає одиниці цінності, безпосереднє право власності на які фіксується згідно записів в розподіленому реєстрі транзакцій (блокчейні). При цьому виникає питання про співвідношення між поняттями «криптовалюта» та «токен», які є окремими категоріями, хоча обидві й охоплюються поняттям «віртуальні активи». Зокрема, за визначенням криптовалюти вона «...визначає одиниці цінності, ...право власності на які фіксується згідно записів в розподіленому реєстрі транзакцій (блокчейні)», а токен за визначенням, як раз і становить собою «запис в розподіленому реєстрі транзакцій (блокчейні)...».

У зв'язку з цим, визначення правової природи криптовалюти на підставі аналізу законопроекту № 9083-1 з одного боку ускладнюється вказаними суперечностями та неузгодженостями, а з іншого боку, дає можливість побачити ознаки її вже не міжгалузевого, а скоріше цивільно-правового характеру, зокрема, на підставі використання таких оборотів, як «...безпосереднє право власності на які фіксується...» (складова визначення криптовалюти), «...засвідчує наявність у власника прав власності або вимоги на об'єкти цивільного права...» (складова визначення токenu).

При цьому не можна не зазначити, що згідно із законопроектом № 9083 пропонувалося поділяти віртуальні активи на два різновиди: (1) криптовалюти та (2) токен-активи. У свою чергу, токен був формою криптовалют та токен-активів. У законопроекті ж № 9083-1 пропонувалося поділяти віртуальні

активи також на два різновиди, однак на: (1) криптовалюти та (2) токени. Тобто, токени перетворювалися з форми криптовалюти (а також токен-активу) на самостійну, окрему категорію. Поняття ж «токен-актив» взагалі зникало.

В цілому ж, аналізуючи законопроекти № 9083 та № 9083-1 в них можна побачити певну еволюцію спроб нормативно-правового врегулювання порядку обігу криптовалют, еволюцію у визначенні їх правової природи, правового статусу. Крім того, можна зазначити, що в цих законопроектах стало більше уваги приділятися врахуванню технічних особливостей самого процесу, самої процедури здійснення операцій (транзакцій) з криптовалютами. Зокрема, це відобразилося у визначенні таких понять, як «віртуальні активи», «токен» (законопроект № 9083), «криптовалюта», «токен», «блокчейн» (законопроект № 9083-1).

При цьому не можна не помітити певні схожі риси, притаманні визначенням понять «криптовалюта», «віртуальні активи», «токен» у вказаних чотирьох законопроектах. Зокрема, криптовалюта «...може виступати засобом міни...» (законопроект № 7183), «...функціонує як засіб обміну, збереження вартості або одиниця обліку...» (законопроект № 7183-1), «...функціонує як засіб обміну або збереження вартості...» (законопроект № 9083); віртуальний актив – «... може використовуватися як засіб обміну, одиниця обліку чи як засіб збереження вартості» (законопроект № 9083); криптовалюта – «нематеріальний цифровий актив, що визначає одиниці цінності...» (законопроект № 9083-1). Крім того, до схожих рис можна віднести те, що криптовалюта «...є об'єктом права власності...» (законопроект № 7183), «... визначає одиниці цінності, безпосереднє право власності на які фіксується згідно записів...», токен «засвідчує наявність у власника прав власності або вимоги на об'єкти цивільного права» (законопроект № 9083-1).

З точки зору техніко-юридичної складової схожим є те, що:

– криптовалюта становить собою «програмний код (набір символів, цифр та

букв)..., відомості про який вносяться та зберігаються у системі блокчейн в якості облікових одиниць поточної системи блокчейн у вигляді даних (програмного коду)» (законопроект № 7183); – криптовалюта становить собою «децентралізований цифровий вимір вартості, що може бути виражений в цифровому вигляді..., що заснований на математичних обчисленнях, є їх результатом та має криптографічний захист обліку» (законопроект № 7183-1);

– криптовалюта становить собою «віртуальний актив у формі токenu», тобто «цифрової одиниці обліку в рамках розподіленого реєстру записів у цифровій формі, який має криптографічний захист» (законопроект № 9083);

– віртуальні активи становлять собою «будь-яку форму запису в рамках розподіленого реєстру записів у цифровій формі» (законопроект № 9083);

– криптовалюта становить собою «нематеріальний цифровий актив... фіксується згідно записів в розподіленому реєстрі транзакцій (блокчейні)» (законопроект № 9083-1);

– токен становить собою «запис в розподіленому реєстрі транзакцій (блокчейні)...» (законопроект № 9083-1).

Наступним етапом нормативно-правового врегулювання обігу криптовалюти в Україні стало відкликання 29.08.2019 р. вказаних законопроектів № 7183, № 7183-1, № 9083, № 9083-1. Після чого знову утворилися невизначеність та вакуум стосовно правової природи та правової форми криптовалюти. Однак, вже 15.11.2019 р. до Верховної Ради України було направлено «Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо оподаткування операцій з криптоактивами» № 2461 (далі – законопроект № 2461). По суті, цей законопроект став продовженням та розвитком ідей, закладених ще у законопроекті № 9083 від 14.09.2018 р.

Так, для наочності можна навести порівняльну таблицю цих двох законопроектів, а саме:

Отже, у законопроекті № 2461 пропонується внести до Податкового кодексу України такі зміни, а саме, п. 14.1 ст. 14 доповнити підпунктом 14.1.95-1 такого змісту: «14.1.95-1 криптоактив – вид віртуального активу у формі токenu, який створюється, обліковується та відчужується в розподіленому реєстрі та не посвідчує майнових та/або немайнових прав власника криптоактиву». Звичайно ж передбачається доповнити п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України підпунктом 14.1.32-1 такого змісту: «14.1.32-1 віртуальний актив – особливий вид майна, який є цінністю у цифровій формі, яка створюється, обліковується та відчужується електронно. До віртуальних активів відносяться криптоактиви, токен-активи та інші віртуальні активи».

У свою чергу, пропонується доповнити п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України підпунктом 14.1.245-1 такого змісту: «14.1.245-1 токен – електронна одиниця обліку у формі запису в розподіленому реєстрі», а також підпунктом 14.1.245-2 такого змісту: «14.1.245-2 токен-актив – вид віртуального активу у формі токenu, який створюється, обліковується та відчужується в розподіленому реєстрі, посвідчує майнові та/або немайнові права власника токен-активу, які відповідають зобов'язанням особи, яка випустила токен-актив. Операції з токен-активом оподатковуються за правилами, що застосовуються до майнових та/або немайнових прав, які посвідчує токен-актив».

Крім того, законопроектом № 2461 пропонується введення нового терміну, зокрема, пропонується доповнити п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України підпунктом 14.1.223-1 такого змісту: «розподілений реєстр – база даних в електронній формі, яка містить в собі записи про виконані операції з токенами, та яка формується, зберігається та оновлюється на основі алгоритмів, які забезпечують узгодженість даних між усіма програмно-технічними комплексами, які підтримують функціонування такої бази даних».

Синтезуючи відповідні пов'язані поняття, запропоновані у законопроекті № 2461, можна надати характеристику криптоактиву як:

– виду віртуального активу (тобто особливого виду майна, який є цінністю у цифровій формі, яка створюється, обліковується та відчужується електронно)

– у формі токену (тобто електронної одиниці обліку у формі запису в розподіленому реєстрі),

– який створюється, обліковується та відчужується в розподіленому реєстрі (тобто у базі даних в електронній формі, яка містить в собі записи про виконані операції з токенами, та яка формується, зберігається та оновлюється на основі алгоритмів, які забезпечують узгодженість даних між усіма програмно-технічними комплексами, які підтримують функціонування такої бази даних)

– та не посвідчує майнових та/або немайнових прав власника криптоактиву.

При цьому на жаль знову прослідковується певна повторюваність термінів при визначенні тепер вже поняття «криптоактив». Так, зазначається, що криптоактив є видом віртуального активу у формі токену, який створюється, обліковується та відчужується в розподіленому реєстрі. У свою чергу, токеном є електронна одиниця обліку як раз у формі запису в розподіленому реєстрі. Тобто виходить, що криптоактив є видом віртуального активу у формі електронної одиниці обліку у формі запису в розподіленому реєстрі, який створюється, обліковується та відчужується в розподіленому реєстрі.

Що ж стосується правової природи, то тут знову ж таки (як і у законопроекті № 9083-1) можна побачити прояви її цивільно-правового характеру, а саме: «...не посвідчує майнових та/або немайнових прав власника криптоактиву» (складова визначення криптоактиву), «...посвідчує майнові та/або немайнові права власника токен-активу, які відповідають зобов'язанням особи, яка випустила токен-актив» (складова визначення токен-активу), «особливий вид майна...» (складова визначення віртуального активу). Правова ж форма криптоактиву у цьому разі (як і згідно із законопроектом № 9083) мала б стати втіленням такого нового на той час для українського нормативно-правового інструментарію явища,

як «віртуальний актив», тобто особливий вид майна, який є цінністю у цифровій формі, яка створюється, обліковується та відчужується електронно. Тим самим законопроект № 2461 мав би зробити власний внесок у низку перетворень правової форми криптовалюти, зокрема йдеться про перехід від грошового сурогату (згідно із роз'ясненням Національного банку України від 10.11.2014 р. та Листом Національного банку України від 08.12.2014 р. № 29-208/72889) до фінансового активу (відповідно до законопроекту № 7183-1), а від фінансового активу до віртуального активу (згідно із законопроектом № 9083).

В цілому ж, у законопроекті № 2461 (порівняно з попередніми законопроектами № 7183, № 7183-1, № 9083, № 9083-1) відобразилася спроба замінити термін «криптовалюта» терміном «криптоактив», при цьому останній все одно залишився видом віртуального активу (як це передбачалося у законопроектах № 9083 та № 9083-1) у формі токену (як це було передбачено у законопроекті № 9083). У свою чергу, згідно із законопроектом № 2461 пропонувалося розширити кількість різновидів віртуальних активів, зокрема, мається на увазі те, що відповідно до підпункту 14.1.32-1 до віртуальних активів пропонувалося відносити (1) криптоактиви, (2) токен-активи та (3) інші віртуальні активи. Тим самим залишаючи перелік віртуальних активів по суті відкритим. Помітним нововведенням стала поява визначення нового поняття – «розподілений реєстр», за рахунок чого міг розширитися та збагатитися техніко-юридичний категоріальний апарат, адже у визначенні розподіленого реєстру ще більше уваги отримали технічні особливості здійснення операцій з криптовалютою («база даних в електронній формі, яка містить в собі записи про виконані операції з токенами, та яка формується, зберігається та оновлюється на основі алгоритмів, які забезпечують узгодженість даних між усіма програмно-технічними комплексами, які підтримують функціонування такої бази даних»). При цьому окремо слід зазначити, що законопроект № 2461 чомусь до цих пір не є відкликаним та

за даними офіційного веб-порталу Верховної Ради України вважається таким, що перебуває на опрацюванні у комітетах.

Наступним етапом, який хоча й опосередковано, але також торкнувся нормативно-правового врегулювання порядку обігу криптовалют в Україні стало прийняття 06.12.2019 р. Верховною Радою України Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» № 361-IX (далі – Закон № 361-IX), який набрав чинності 28.04.2020 р. Зокрема, у цьому Законі № 361-IX з'явилося визначення поняття «віртуальний актив», під яким як тоді, так і на сьогодні розуміється цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей.

Правовий статус віртуальних активів

Початком наступного та наразі останнього етапу законопроектної діяльності стосовно нормативно-правового врегулювання питань обігу криптовалюти в Україні стало одержання 11.06.2020 р. Верховною Радою України «Проекту Закону України про віртуальні активи» № 3637 (далі – законопроект № 3637). Одразу необхідно зазначити, що в ньому, а також у всіх його подальших редакціях не фігурують такі терміни, як «криптовалюта» або «криптоактив», «токен» або «токен-актив». Замість всіх цих категорій залишилася лише одна – «віртуальний актив». Це й не дивно, адже згідно із попередніми законопроектами криптовалюта як раз і визначалася, як віртуальний актив (наприклад, у законопроекті № 9083) або ж нематеріальний цифровий актив (згідно із законопроектом № 9083-1), а під віртуальними активами при цьому розумілися криптовалюта та токен-активи (законопроект № 9083) або ж криптовалюта та токени (законопроект № 9083-1). І навіть коли замість терміну «криптовалюта» використовувався термін «криптоактив», під ним все одно розумівся вид віртуального активу, а до віртуальних активів при цьому

відносили криптоактиви, токен-активи та інші віртуальні активи (законопроект № 2461). Тим самим, з появою законопроекту № 3637 від 09.06.2020 р. відбулося остаточне перетворення криптовалюти/криптоактиву у віртуальний актив – нову правову форму для криптовалюти/криптоактиву, токена, токен-активу тощо. При тому що саме термін «віртуальні активи» (та його визначення) вперше з'явився ще у Проекті Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні від 14.09.2018 р. № 9083.

У свою чергу, визначення поняття «віртуальний актив» у законопроекті № 3637 мало щонайменше чотири редакції. Так, якщо говорити про першу редакцію, яка містилася у законопроекті № 3637 від 09.06.2020 р. (який і було спочатку подано до Верховної Ради України), то вона (редакція) багато у чому була схожа із визначенням віртуального активу у законопроекті № 2461 від 15.11.2019 р.

Для наочності можна навести порівняльну таблицю, зокрема:

Друга редакція визначення поняття «віртуальний актив», що містилася у так званому «доопрацьованому Проекті Закону» (законопроект № 3637) від 14.09.2020 р., з одного боку була переробленим варіантом його першої редакції від 09.06.2020 р., а з іншого – кореспондувала із поняттям «криптовалюта» у законопроектах № 7183 та № 7183-1, а також поняттям «віртуальні активи» у законопроекті № 9083, і навіть поняттям «токен-актив» у законопроекті № 2461, зокрема:

Наступна, третя редакція визначення поняття «віртуальний актив» містилася у так званому «тексті законопроекту до другого читання» (законопроект № 3637) вже від 08.06.2021 р. і так само була в чомусь переробленим варіантом двох попередніх редакцій, а також відображала ознаки категорій «криптовалюта» (законопроекти № 7183, № 7183-1, № 9083, № 9083-1), «токен» (законопроект № 9083-1), «токен-актив» (законопроекти № 9083, № 2461), «віртуальні активи» (законопроект № 9083), «віртуальний актив» (законопроект № 2461), зокрема:

Нарешті, наступну, четверту й останню редакцію визначення поняття «віртуальний актив» відображено як у так званому «тексті законопроекту до другого читання зі змінами» (законопроект № 3637) від 15.07.2021 р., так і у «тексті, підписаному Головою Верховної Ради України» від 20.09.2021 р., так і у остаточній редакції прийнятого 17.02.2022 р. Закону України «Про віртуальні активи». До речі, Пропозиції Президента України, надані ним 05.10.2021 р. до Закону України «Про віртуальні активи» (мається на увазі до «тексту, підписаному Головою Верховної Ради України 20.09.2021») також залишили цю (четверту) редакцію визначення поняття «віртуальний актив» без змін. При цьому четверта редакція мало чим відрізняється від попередньої (третьої) редакції (від 08.06.2021 р.), зокрема:

Отже, оскільки четверта редакція (як показано у порівняльній таблиці) майже нічим не відрізняється від третьої редакції (від 08.06.2021 р.), тому немає сенсу порівнювати цю (четверту) редакцію ще й з попередніми редакціями від 09.06.2020 р. та 14.09.2020 р., а також законопроектами № 7183, № 7183-1, № 9083, № 9083-1, № 2461, адже таке порівняння фактично буде цілком відповідати наведеному раніше порівнянню третьої редакції із попередніми редакціями та законопроектами.

В цілому ж, наведене у Законі України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 р. № 2074-IX визначення поняття «віртуальний актив» охоплює собою далеко не тільки криптовалюти, а й інші «нематеріальні блага, що є об'єктами цивільних прав, мають вартість та виражені сукупністю даних в електронній формі». Так, згідно із ч. 1 ст. 177 Цивільного кодексу України об'єктами цивільних права є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага. У свою чергу, відповідно до глави 15 «Нематеріальні блага» Цивільного кодексу України, до нематеріальних благ відносяться: (1) результати інтелектуальної, творчої діяльності, які разом з іншими об'єктами права інтелектуальної власності створюють

цивільні права та обов'язки відповідно до книги четвертої Цивільного кодексу України та інших законів (ч. 1 ст. 199); (2) інформація, під якою розуміються будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді (ч. 1 ст. 200); (3) особисті немайнові блага (ч. 1 ст. 201).

Відтак, виникає питання про доцільність та подальшу можливість адекватного та раціонального застосування норм Закону України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 р. № 2074-IX, які визначають, що є віртуальним активом та визначають порядок обігу таких віртуальних активів. Адже згідно із наведеним у п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 р. № 2074-IX визначенням віртуального активу та з врахуванням положень ч. 1 ст. 177, глави 15 «Нематеріальні блага» Цивільного кодексу України до віртуальних активів належать не тільки і навіть не стільки криптовалюти, але й всі інші відомості та/або дані, які можуть бути відображені в електронному вигляді та мають вартість.

Не можна не зазначити й про техніко-юридичні здобутки Закону України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 р. № 2074-IX, зокрема, можна навести такі норми, яких не було у попередніх законопроектах, а саме: «гаманець віртуального активу – програмне забезпечення або програмно-апаратний комплекс, що надає його користувачу інформацію про належні йому віртуальні активи та можливість розпоряджатися ними в системі забезпечення обороту віртуальних активів за допомогою ключа віртуального активу» (п. 2 ч. 1 ст. 1); «ключ віртуального активу – набір технічних засобів, реалізованих у системі забезпечення обороту віртуальних активів, що надають змогу контролювати віртуальний актив» (п. 5 ч. 1 ст. 1); «система забезпечення обороту віртуальних активів – програмний або програмно-апаратний комплекс обміну електронними даними, який забезпечує ідентифікацію та оборотоздатність віртуальних активів» (п. 11 ч. 1 ст. 1).

Підводячи підсумок стосовно всього вищезазначеного варто відмітити, що на

сьогодні залишається не скасованим або не спростованим зроблене Національним банком України 10.11.2014 р. «Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin», згідно із яким «віртуальна валюта/криптовалюта» Bitcoin розглядається, як грошовий сурогат. Поряд із цим залишається не відкликаним законопроект № 2461 від 15.11.2019 р., у якому міститься визначення віртуального активу, як особливого виду майна, який є цінністю у цифровій формі, яка створюється, обліковується та відчувається електронно. При цьому до віртуальних активів, згідно із законопроектом № 2461, відносяться криптоактиви, токен-активи та інші віртуальні активи.

Окремо варто зазначити, що на сьогодні має чинність Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 р. № 361-ІХ, у якому міститься визначення віртуального активу, як цифрового вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей (п. 13 ч. 1 ст. 1). Щоправда відповідно до підпункту 8 п. 3 розд. IV Прикінцеві та перехідні положення Закону України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 р. № 2074-ІХ передбачається внести зміни до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 р. № 361-ІХ, виклавши п. 13 ч. 1 ст. 1 у редакції, яка відповідає визначенню віртуального активу згідно із п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 р. № 2074-ІХ.

У свою чергу, сам Закон України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 р. № 2074-ІХ має набути чинності тільки з дня набрання чинності законом України про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій

з віртуальними активами, але не раніше дня опублікування самого Закону України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 р. № 2074-ІХ. Так, 13.03.2022 р. Верховною Радою України було одержано Проект Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами» за №7150 (<https://sud.ua/ru/news/blog/239606-pravova-priroda-kriptovalyuti-ukrayinski-realiyi>). – 2022. – 01.06).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Вікторія Олійник, юристка «Юридичної сотні»

Які права і гарантії мають родичі зниклих безвісти та полонених військовослужбовців?

Через повномасштабне військове вторгнення росії в Україну щодня збільшується кількість зниклих безвісти українців. Значна частина з них є військовослужбовцями, які зникли або були захоплені в полон під час виконання бойових завдань. Рідні військових усе частіше звертаються на гарячу лінію «Юридичної сотні» з питаннями щодо статусу члена сім'ї зниклих безвісти й полонених військовослужбовців та прав, які для них передбачені. Законодавство України містить низку прав та гарантій для членів сімей зниклих безвісти й полонених військовослужбовців, які надаються після отримання доказів зникнення або полону. Найбільше проблем виникає на етапі отримання документів зникнення безвісти або взяття в полон військовослужбовця. Статус члена сім'ї зниклого безвісти або полоненого військовослужбовця, на жаль, стає все більш поширеним, а отже, є потреба роз'яснення його законодавчих особливостей.

Як мають повідомляти родичів про те, що військовослужбовець зник безвісти чи потрапив у полон?

Процедура повідомлення є подібною в різних військових формуваннях. Для прикладу, у ЗСУ командир військової частини зобов'язаний у день зникнення безвісти, захоплення полон військовослужбовця особисто

повідомити керівнику територіального центру комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП) за місцем проживання сім'ї дату і причину зникнення безвісти, захоплення в полон військовослужбовця. Керівник ТЦК та СП зобов'язаний протягом семи днів після отримання інформації передати членам сім'ї офіційне сповіщення. Представники ТЦК та СП зобов'язані також не пізніше п'яти днів після отримання інформації повідомляти членів сімей про визволення з полону військовослужбовців або місце перебування зниклих безвісти.

Родичі військовослужбовців, зі свого боку, у разі втрати зв'язку з військовослужбовцем мають звертатися за інформацією до ТЦК та СП за місцем свого постійного проживання або за місцем призову військовослужбовця на службу. Якщо в центрі немає відомостей про місце перебування військовослужбовця, керівник зобов'язаний направити запит безпосередньо до військової частини за місцем служби військовослужбовця або до відповідного кадрового органу, у якому ведеться облік особового складу.

Проте на цьому етапі члени сімей військовослужбовців можуть стикатися з різними проблемами. На практиці частини не завжди повідомляють ТЦК та СП про зникнення або взяття в полон військовослужбовця, адже в інструкціях військових формувань відсутній чіткий алгоритм визнання військовослужбовців зниклими чи полоненими. Частини не мають чіткого порядку проведення розслідування та роз'яснень, які докази зникнення або полону є достатніми. Не визначеною законодавчо залишається ситуація, коли Захисники отримують наказ про набуття статусу військовополоненого. З огляду на це, порядок повідомлення членів сім'ї не виконується повністю. Не отримавши офіційного повідомлення про зникнення або полон, родичі мають проблеми під час оформлення пільг та гарантій.

Іншою проблемою є відсутність єдиного відповідального органу, який підтверджує перебування в полоні або зникнення безвісти. Розшуком наразі займається Нацполіція, СБУ, військові частини, Мінреінтеграції та

неурядові організації. Тому на період війни, окрім офіційної заяви, потрібно залишати інформацію про зниклих до інших органів та до Національного бюро з пошуку людей (за номером 1648). Бюро збирає інформацію про українських військовополонених та загиблих і має повноваження надавати інформацію родичам зниклих. Нацполіція також відкрила гарячу лінію для отримання інформації про розшук зниклих за номерами 089 420 18 67 та 0 800 21 21 51. Гаряча лінія Міжнародного Червоного Хреста в Україні працює за номерами 0 800 300 155; 0 800 332 656, а гаряча лінія Уповноваженого Президента з питань зниклих безвісти – 0 800 339 247. Додатково з 1 червня функціонує лінія МВС за номером 089 4201866. Окрім гарячих ліній, залишати інформацію можна в офіційних чат-ботах, перелік яких надали в Мінцифри. З практики звернень членів сімей зниклих безвісти на гарячу лінію «Юридичної сотні», дзвінки на вказані лінії допомагають оперативно отримувати інформацію про стан розшуку або місцеперебування зниклих.

Увага! Не повідомляйте особисту інформацію (дату народження, посаду, місце служби тощо) про зниклих або полонених військовослужбовців публічно до моменту надання відповідної інформації зі сторони росії, оскільки такі дані можуть нанести шкоду полоненому військовослужбовцю. Також уважно перевіряйте, чи не є ворожими чат-боти, у які надаєте інформацію.

Який статус у військових частинах мають військовослужбовці, що зникли безвісти, були захоплені в полон?

В інструкції з організації обліку особового складу, до прикладу, Нацгвардії, зазначено, що зниклі безвісти військовослужбовці виключаються зі списків частини лише після ретельного розшуку та розслідування обставин їх неповернення до частини, але не пізніше 15 діб із дня зникнення. Тобто військова частина розшукує військовослужбовця 15 діб, а потім може подати заяву про розшук особи, зниклої безвісти за особливих обставин до Національної поліції України. Одночасно офіційне повідомлення про зникнення безвісти

отримують родичі, які також мають право подавати заяву про необхідність розшуку.

Водночас інструкції усіх військових формувань передбачають, що в разі захоплення військовослужбовця в полон зі списків особового складу він не виключається та контракт не припиняється. Безвісти зниклі залишаються в списках частини до визнання їх в установленому порядку безвісно відсутніми або оголошення померлими за рішенням суду. Грошове забезпечення зниклих безвісти військовослужбовців до моменту встановлення обставин зникнення (полон, перебування на лікуванні, інші поважні обставини) нараховується, проте не виплачується. На період зникнення безвісти під час проходження військової служби військовослужбовцям надаються всі гарантії, передбачені Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та іншими актами законодавства України.

Як відбувається розшук зниклих безвісти військовослужбовців?

Детальний порядок розшуку передбачений у Законі України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин». Цей закон застосовується після внесення до тексту змін у квітні 2022 року, які закріплюють, що особливими обставинами є збройний конфлікт, воєнні дії, тимчасова окупація частини території України, надзвичайні ситуації природного чи техногенного характеру.

Заява про розшук військовослужбовця може подаватися родичем, представником військового формування, органом державної влади, органом місцевого самоврядування, громадським об'єднанням або будь-якою іншою особою, якій стало відомо про зникнення. У заяві необхідно вказати всю наявну інформацію, яка може сприяти розшуку. Подається така заява до територіального органу Національної поліції України. Національна поліція України, зі свого боку, зобов'язана інформувати Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, протягом трьох днів з моменту отримання такої інформації або заяви. Усі отримані дані вносяться до Реєстру осіб, зниклих безвісти

за особливих обставин, протягом 24 годин з моменту подання заяви.

Розшук відбувається із застосуванням усіх можливих законних методів та триває до встановлення місця перебування зниклої особи, місця поховання чи знаходження її останків. Рішення суду про визнання особи безвісно відсутньою не є підставою для припинення її розшуку.

Якщо ж під час розшуку було достовірно встановлено факт смерті зниклого, Уповноважений з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, направляє родичам інформацію про обставини, що свідчать про смерть. Достовірною інформацією про смерть є результати аналізу й зіставлення інформації про вилучення людських останків, наданої пошуковими групами, посмертної інформації про такі останки, наданої бюро судово-медичної експертизи, інформації про профілі ДНК та результати зіставлення ДНК, надані ДНК-лабораторіями, з інформацією, що відома про зниклого. Важливо відзначити, що наразі відсутній порядок ідентифікації останків за ДНК. Родичі не завжди знають, куди здавати ДНК, хто за це платить і як потім використовується. Єдиної бази ДНК наразі немає, що може ускладнювати розшук.

Якщо ж під час розшуку було встановлено факт перебування в полоні військовослужбовця, держава здійснює всі можливі дії для обміну та повернення його додому. Обміни вже відбуваються й робота щодо подальшого повернення додому полонених військовослужбовців проводиться постійно. Україна здійснює міжнародне співробітництво у сфері розшуку полонених та зниклих безвісти з іноземними державами, Міжнародним Комітетом Червоного Хреста та міжнародними організаціями, які займаються розшуком зниклих безвісти та полонених

Які гарантії мають члени сімей військовослужбовців, які зникли безвісти або перебувають у полоні?

По-перше, необхідно визначити, хто за законодавством вважається членами сім'ї військовослужбовця, які мають право отримувати інформацію про розшук. Визначення поняття

закріплене в Законі України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» та доповнене в квітні 2022 року. У цьому законі близькі родичі та члени сім'ї особи, зниклої безвісти за особливих обставин, – чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

Члени сім'ї зниклих безвісти або полонених військовослужбовців мають право на соціальний захист, зокрема за військовослужбовцями зберігається виплата грошового забезпечення. Отримувати такі виплати можуть дружина (чоловік) військовослужбовця, а за їхньої відсутності – повнолітні діти, які проживають разом з військовослужбовцем; законні представники (опікуни, піклувальники) чи усиновлювачі неповнолітніх дітей (інвалідів з дитинства, незалежно від віку) військовослужбовця (за відсутності дружини (чоловіка)); особи, які перебувають на утриманні військовослужбовця або батьки військовослужбовця (за відсутності дружини (чоловіка) та дітей). Родичі можуть отримувати виплати зарплати та одноразових додаткових видів грошового забезпечення з дня захоплення військовослужбовця в полон та до моменту завершення його лікування (за потреби) після повернення з полону. Для членів сімей зниклих безвісти можливим є отримання виплат з моменту встановлення причин зникнення безвісти військовослужбовця і за весь період його зникнення, якщо обставини зникнення є поважними. Для того, щоб оформити виплати, члену сім'ї потрібно подати заяву на ім'я командира військової частини. Виплати мають надаватися до повного з'ясування обставин захоплення військовослужбовців у полон або визнання їх у встановленому законом порядку безвісти зниклими. Детальний порядок закріплений у постанові КМУ від 30.11.2016 р.

№884. Виплачується також додаткова винагорода 100000 гривень на період війни. Додатково непрацездатні члени сім'ї, які були на утриманні зниклого, та його діти мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника. Таке право виникає через один місяць із дня внесення інформації до Єдиного реєстру досудових розслідувань або до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин.

Для дітей зниклих безвісти й полонених військовослужбовців передбачено позачерговий прийом у дитячі заклади за місцем проживання. Додатково для дітей, у яких один з батьків (усиновлювачів) був військовослужбовцем та був визнаний судом безвісти зниклим при виконанні ним обов'язків військової служби, передбачено зарахування поза конкурсом за особистим вибором спеціальності до державних і комунальних вищих та професійно-технічних навчальних закладів України.

У Законі України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» передбачені також й інші пільги.

Члени сімей зниклих безвісти й полонених військовослужбовців забезпечуються путівками до санаторно-курортних закладів з оплатою 50 % вартості.

Членам сімей військовослужбовців, які пропали безвісти під час проходження військової служби, надається 50-відсоткова знижка плати за користування житлом (квартирної плати) та плати за комунальні послуги (водопостачання, газ, електрична, тепла енергія та інші послуги) у жилих будинках усіх форм власності в межах установлених норм.

Батьки військовослужбовців, які пропали безвісти під час проходження військової служби, мають право на безоплатний проїзд усіма видами міського транспорту загального користування (крім таксі) у межах району за місцем проживання, залізничного та водного транспорту приміського сполучення та автобусами приміських маршрутів за наявності посвідчення встановленого зразка. Вони мають право на 50-відсоткову знижку при користуванні міжміським залізничним, повітряним, водним та автомобільним транспортом.

Члени сімей мають право на земельну ділянку та допомогу від органів місцевого самоврядування в будівництві, якщо виявили бажання побудувати приватні жилі будинки.

Родичі зниклих безвісти мають право на безплатне одержання в приватну власність жилого приміщення, яке вони займають у будинках державного житлового фонду та позачергове право на поліпшення житлових умов у разі потреби.

Отже, законодавство України містить для членів сімей зниклих безвісти й полонених військовослужбовців низку прав та гарантій, які надаються після отримання підтверджуючих документів. Проте через наявні прогалини законодавства на етапі повідомлення членів сімей про зникнення або взяття в полон їхніх рідних отримати такі документи для оформлення пільг складно. Через відсутність єдиного відповідального органу члени сімей змушені стукати в усі двері та намагатися знайти якомога більше інформації для розшуку самостійно. Для вирішення низки перерахованих проблем 18 травня Президентом України був підписаний Закон України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей», проте він набирає чинності через шість місяців із дня опублікування. Тобто повноцінно запрацює цей закон у листопаді 2022 року, до того часу для членів сімей зниклих та полонених продовжує діяти низка законодавчих актів, які потребують удосконалення ([https://censor.net/ua/blogs/3346460/yak_prava_garant_mayut_rodich_zniklih_bezvsti_ta_polonениh_vyiskovoslujbovtsv\).](https://censor.net/ua/blogs/3346460/yak_prava_garant_mayut_rodich_zniklih_bezvsti_ta_polonениh_vyiskovoslujbovtsv).) – 2022. – 07.06).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Олег Савичук, аналітик Центру спільних дій

Навіщо потрібен Конституційний Суд і у чому його проблеми

У Глави держави заговорили про доцільність існування Конституційного Суду України.

Громадянам про це сказав заступник керівника Офісу президента Андрій Смирнов. За його словами, конституційна реформа часів Петра Порошенка «створила «недоторканий» КСУ, з яким неможливо нічого зробити». Тому, на думку Смирнова, і реформу, і Суд треба переробити.

Останні кілька років у КСУ дійсно погана репутація. Судді підірвали електронне декларування чиновників, безуспішно боролись з президентом щодо звільнення двох суддів часів Януковича, а після оголошення загальної мобілізації голова КСУ Олександр Тупицький, якого підозрюють у ряді злочинів, втік закордон. Тому ймовірні спроби повернення до влади Януковича через КСУ, про що говорить секретар РНБО Олексій Данілов, сьогодні не виглядають неможливими.

Водночас, це саме той Суд, який б'є по руках президента, парламент чи уряд, коли вони виходять за межі своїх повноважень. Судді КСУ скасували мовний закон «Ківалова-Колесніченка», поновили пільги для чорнобильців, поставили під сумнів карантинні обмеження, а також систематично визнають неконституційним вплив президента на виконавчу владу, зокрема на державні регулятори та НАБУ.

То навіщо українській державі КСУ? У чому його проблема? І чим він небезпечний для влади?

Для чого створили Конституційний Суд

КСУ є механізмом стримування – він змушує державний апарат працювати за єдиними правилами – Конституцією. Суд не є всесильним, бо не може ухвалювати закони, припиняти повноваження парламенту чи визначати ціни на комунальні послуги. Але повноваження, які він має, роблять цю інституцію однією з визначальних для української демократії.

По-перше, КСУ може визнати неконституційними акти президента, Кабінету Міністрів чи Верховної Ради. Після цього вони втрачають чинність і застосовувати їх не можна. Такі рішення є остаточними, й оскаржити чи переглянути їх неможливо. І саме цього найбільше боїться будь-яка влада.

Завдяки цьому повноваженню КСУ визнав неконституційними норми, якими нардепи

уповноважили президента призначати членів державного регулятора по комунальним послугам та директора НАБУ. Тому, допоки відповідні зміни не внесуть до Конституції, Глава держави не зможе цього робити.

По-друге, КСУ надає висновки щодо змін до Конституції. Він перевіряє, чи вони не обмежують права і свободи людини, чи не спрямовані на ліквідацію незалежності України, порушення її територіальної цілісності, або ж чи не була порушена процедура їхнього розгляду. Якщо Суд надає негативний висновок, відповідні зміни відхиляються.

З цією перепоною стикнувся президент Володимир Зеленський на початку своєї каденції. Тоді Глава держави подав до парламенту сім законопроектів, якими пропонував змінити Конституцію. Наприклад, він пропонував надати народу право ініціювати законопроекти, парламенту – призначати уповноважених із будь-якого питання, а собі – призначати державних регуляторів. Три з цих законопроектів КСУ визнав такими, що порушують Конституцію, до двох висловив зауваження, і лише двом надав позитивні висновки.

По-третє, КСУ може офіційно тлумачити Конституцію. На перший погляд, це не таке вже й важливе повноваження. Але саме ним скористались Леонід Кучма, щоб мати змогу втретє балотуватись у президенти, та Петро Порошенко, який отримав вигідну для себе можливість вносити зміни до Конституції коли заманеться. Або ж КСУ пояснив, що загальні суди не можуть відмовлятися приймати правильно оформлені позови, заяви чи скарги, інакше це буде порушенням права на судовий захист.

Окрім цього, КСУ надає висновки про відповідність Конституції міжнародних договорів та питань, які виносяться на референдум за народною ініціативою, а також перевіряє процедуру імпічменту президента. Але за час незалежності Суд не розглядав подібні справи.

Як аналогічні органи працюють у світі

Конституційні суди займають особливе місце в ієрархії органів влади через свої роль та повноваження. Часто влада й суспільство

бачать у таких судах ворога, який одним рішенням може скасувати успіхи реформ і результати довгих років роботи. І стосується це не лише України.

Аналогом КСУ в США є Верховний Суд. Його судді скасували указ президента Джо Байдена про обов'язкову вакцинацію працівників великих компаній, визнали неконституційним розподіл учнів за кольором шкіри, захистили медичну реформу Барака Обами, право на аборт та обмеження щодо всиновлення дітей батьками з ЛГБТ спільноти. Всі ці рішення суд прийняв попри те, що значна частина суспільства їх не сприймала і критикувала.

Подібні проблеми з несприйняттям рішень суду частиною суспільства виникали й у інших країнах. У Польщі Конституційний суд посилив заборону абортів, в Угорщині – заборонив опозиційний референдум щодо китайських інвестицій та виправдав партію влади щодо зловживань під час останніх виборів, а в Румунії – поставив під сумнів верховенство права Європейського Союзу. Не зважаючи на суперечливість цих ситуацій, конституційні суди під час ухвалення своїх рішень користувалися Конституцією своєї держави і не виходили за її межі.

Тому протистояння суспільства та влади з конституційними судами – це, можна сказати, світова практика. Але у жодній із перерахованих країн не ставлять під сумнів, що такі інституції повинні існувати. Навіть навпаки: попри часто неоднозначні рішення, ці інституції є критично важливими для збереження та захисту демократії.

У чому проблема Конституційного Суду України

Проблема КСУ часто полягає не у його рішеннях чи аргументації, а в суспільній недовірі до нього як до інституції. Важко вірити органу, де весь час відбуваються скандали, досі працюють судді, яких призначив президент-утікач і зрадник Віктор Янукович, а голову підозрюють у злочинах. Але є дві ключових проблеми, які формують негативне ставлення до КСУ.

Перша – це порядок призначення суддів. Кандидатів часто добирають не за ознаками

професійності, безсторонності чи ідеальної ділової репутації. Навпаки: кандидат, який буде більш залежним від політиків чи олігархів, навіть із сумнівним минулим, буде мати перевагу над іншими. З'їзд суддів, президент та парламент, які призначають суддів, хочуть у подальшому впливати на роботу КСУ, тому часто обирають кандидатів з корупційним минулим.

Виправити цю проблему мали зміни до Конституції 2016 року, якими передбачили добір суддів на конкурсних засадах. Планувалося, що існуватиме єдина конкурсна комісія, яка би проводила всі необхідні процедури. Це мало позбавити політиків впливу на кандидатів, а перемагати мали найкращі. Але за 6 років таку конкурсну комісію не сформували, а жодного справжнього конкурсу так і не провели.

Наприклад, Віктор Кичун, суддя КСУ, якого у 2021 році призначила Верховна Рада, начебто пройшов конкурс. Але полягав він у тому, що профільний комітет лише вивчив документи кандидатів і провів із ними співбесіди. Нардепи не перевірили належним чином знання та навички кандидатів, не вивчили, хто з них має достатні якості для того, щоб обійняти важливу посаду. Така процедура навряд чи сприяє тому, щоб вибрати найкращого серед найкращих.

Друга причина недовіри – це незвільнення недобросовісних суддів. Раніше Верховна Рада, президент та з'їзд суддів могли звільнити призначених суддів КСУ, зокрема з підстав порушення присяги. Саме таким чином Верховна Рада звільнила п'ятьох «суддів-Януковича» з КСУ одразу після Революції гідності. Але після змін до Конституції у 2016 році парламентарі, президент та з'їзд суддів втратили це повноваження.

Тепер суддів КСУ можуть звільнити лише інші судді КСУ. Таким чином у 2019 році звільнили голову Суду Станіслава Шевчука за вчинення грубого дисциплінарного проступку, грубе та систематичне нехтування своїми обов'язками.

З однієї сторони це правильно, адже мало б гарантувати незалежну роботу суддів і зменшити вплив політиків. Але з іншої – не

працює один із основних елементів демократії, а саме система стримувань і противаг. Ніхто не може вплинути на недобросовісного суддю КСУ, навіть Верховна Рада – орган, що представляє кожного виборця в Україні. Судді ж не горять бажанням самоочищатись. Як наслідок, недовіра до Конституційного Суду України лише зростає.

Чи варто ліквідувати Конституційний Суд

Ні, не варто. КСУ має існувати. Це надважлива для України інституція, якісна робота якої й буде відрізняти нас від росії. Це єдиний неполітичний орган, який може стримати Президента України, Верховну Раду та Кабмін.

Але необхідно покращувати роботу КСУ. Варто зробити цю інституцію незалежною від політиків чи олігархів, щоб судді думали в першу чергу про Конституцію та права людини. Це не зменшить, а може навіть збільшити кількість рішень, які не сподобаються будь-якій владі. Але саме в цьому й полягає демократія. Адже, як каже американський політолог Адам Пшеворський: «Демократія – це набір наперед визначених інструментів, при наперед невизначеному результаті».

Для цього варто принаймні створити справжній конкурс із єдиною комісією й публічними процесами. Перемагати будуть найкращі, а політики матимуть мінімальний вплив на роботу КСУ.

Якщо ж суддя виявиться недобросовісним, то варто передбачити механізм його звільнення через політичні органи. Але це має бути достатньо складна процедура для того, щоб депутатська більшість не позвільняла тих суддів, які мають власну, протилежну до думки влади позицію.

Ці дві зміни можуть кардинально вплинути на роботу Конституційного Суду України й довіру до нього. Це не буде миттєвий процес. Але за кілька років ми отримаємо незалежний професійний орган, який зможе стримати будь-якого потенційного Януковича (https://censor.net/ua/blogs/3346774/navscho_potrben_konstitutsyiniyi_sud_u_chomu_yiogo_problemi).– 2022. – 08.06).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Анатолій Бондарчук. аналітик Громадянської мережі ОПОРА

Кандидат чи не кандидат: Україна в очікуванні важливого саміту ЄС

Червень 2022 року може стати важливим періодом у контексті євроінтеграційних прагнень України. Заявку на вступ, яку Україна подала на початку повномасштабної війни, обговорять на саміті 23-24 червня. До цього, з 9 до 15 червня, Єврокомісія має затвердити висновок щодо заявки на членство України в ЄС. Його ухвалить на основі аналізу опитувальника, відповіді на який у квітні та на початку травня надіслала Україна. Тим часом 8 червня своє слово сказав Європарламент, ухваливши резолюцію, що рекомендує надати Україні статус кандидати. Врешті, на основі висновку ЄК та враховуючи рішення європарламентарів, Європейська рада може ухвалити рішення про надання Україні статусу кандидата і розпочати переговори про вступ.

Ніяких альтернатив кандидатству в ЄС

Звісно, це оптимістичний варіант. Однак у європейських столицях обговорюють і інші «креативні» та «альтернативні» рішення – у Європейському Союзі є країни, які скептично ставляться до євроінтеграційних перспектив України. Так, Австрія пропонує створити так званий «європейський підготовчий простір», який дозволить крок за кроком зміцнювати співпрацю України з ЄС та краще адаптуватися до європейських стандартів. Франція взагалі запропонувала створити навколо Євросоюзу «європейську політичну спільноту», бо вступ України до ЄС може зайняти десятиліття. Цю ідею також підтримали у Берліні.

Натомість Україна не підтримує таких сценаріїв. У Києві наполягають на тому, що Україна повинна отримати саме статус кандидата на вступ до ЄС без ніяких альтернатив. «Ми відкидаємо будь-які намагання відшукати нікому не потрібну будь-яку альтернативу або знайти щось іще для України. Для нас потрібно бути такими, як ви. Ми хочемо, щоб Україна

отримала статус кандидата,» – сказав 30 травня Президент України Володимир Зеленський під час засідання Європейської ради.

Україна відповідає копенгагенським критеріям

Крім того, очільник МЗС України Дмитро Кулеба не раз наголошував, що Україні потрібен статус кандидата на членство в ЄС, а не статус «кандидата в кандидати», «потенційного кандидата» чи інший сурогат. ОПОРА розділяє таку позицію та вважає, що Україна в багатьох позиціях відповідає копенгагенським стандартам, демонструючи тривалий, важкий, але поступальний процес реформування, зокрема в тому, що стосується електоральної демократії та відкритості роботи парламенту.

Чого варте ухвалення Виборчого кодексу та перехід із гібридної пострадянської паралельної виборчої системи, коли половину депутатів обирають у мажоритарних округах, де широко практикували підкуп виборців та зловживання адмінресурсом, до пропорційної системи з відкритими списками. Саме такий тип виборчих систем використовує низка країн ЄС, наприклад, Нідерланди, Італія, Чехія, Швеція, Польща, Фінляндія, Латвія, Естонія, Бельгія та інші.

Законодавство забезпечує українським громадянам широкі можливості впливу на процеси прийняття рішень за допомогою інструментів прямої демократії, таких як всеукраїнський референдум, публічні консультації, електронні петиції тощо. Триває робота над розробкою законодавства про місцевий референдум.

Верховна Рада відкрита для громадського контролю та прозора у веденні своєї діяльності з погляду доступності для громадськості й ЗМІ. Зокрема, створено портал відкритих даних Верховної Ради, який містить 461 набір даних, що суттєво спрощує доступ до інформації про роботу парламенту для суспільства та медіа. Представників неурядових організацій та експертне середовище залучають до розробки законодавства.

Вище ми згадали тільки про ті сфери, у яких працює ОПОРА. Разом з тим, більше 200 неурядових організацій підготували спільну

заяву, де наголошують, що України впевнено виконує критерії статусу кандидата. «Щорічні звіти ЄС визнають progress on reform path. Неурядові аналітичні центри у травні 2022 року в окремих зверненнях до ЄС закликали визнати Україну кандидатом, зважаючи на прогрес у виконанні Угоди про асоціацію, антикорупції, енергетиці та в реформах загалом. Понад 90% українців підтримують рух до ЄС,» – йдеться у заяві.

Євроінтеграційне турне дало перші результати

Втім, одна справа – відповідність критеріям, а інша – політична доцільність. Очевидно, що це розуміють і в Україні. Саме тому голова Верховної Ради Руслан Стефанчук на початку червня поїхав у євроадвокаційне турне в Німеччину та Францію, щоб переконати політичне керівництво цих країн підтримати надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС. 8 червня він відвідав засідання Європейського парламенту, який ухвалив рішення рекомендувати Європейській раді надати Україні статус кандидата на вступ в ЄС.

Під час свого виступу в Європарламенті Руслан Стефанчук зазначив, що якщо 24 червня ЄС не підтримає Україну та не надасть їй статус кандидата, це буде меседж для путіна, який зрозуміє, що він може безкарно йти далі.

Із цим складно сперечатися.

Сьогодні українське суспільство бореться за право самостійно обирати своє майбутнє. Українці бачать своє майбутнє в ЄС, і це не просто слова. Їх підтверджують дані останніх соціологічних досліджень, які демонструють, що з початком війни підтримка вступу до ЄС виросла з 68% та становить рекордний 91%.

Така ситуація логічна, особливо після того, як росія з лютого проводить криваву промоцію «руського міру».

Альтернатив євроінтеграційному курсу України сьогодні немає.

Якщо Україна отримає статус кандидата на вступ до ЄС, це ще більше надихне українців на перемогу у війні – перемогу цивілізованого світу над світом дикунів.

Друзі-європейці, не підведіть! (https://censor.net/ua/blogs/3348135/kandidat_chi_

ne_kandidat_ukrana_v_ochkuvann_vajlivogo_samtu_s). – 2022. – 15.06).

Блог на сайті «Освіта.ua»

Про автора: Інна Совсун, народний депутат України, член фракції політичної партії «Голос».

І. Совсун: війна – не час думати про якість освіти й науки?

Представниця Верховної Ради в Конституційному Суді, пані Совгіря, опублікувала закритий пост, у якому повідомляє «радісну», на її думку, новину: відтепер для «досліджень у гуманітарних науках, зокрема у сфері права», не потрібні публікації в іноземних журналах, які входять в Scopus та Web of Science.

Пані Совгіря пише, що «для гуманітаріїв вимоги обов'язкової публікації в цих журналах» були «поверховим рішенням людей, далеких від процесу досліджень в гуманітарних науках, зокрема у сфері права». Ну, по-перше, право – не гуманітарна, а суспільствознавча наука. Це варто було б знати юристці й представниці в КСУ, перш ніж коментувати чиесь «нерозуміння досліджень» у правознавчій сфері.

По-друге, розберімося з питанням, що таке Scopus та Web of Science (для тих, хто не в курсі цієї тривалої дискусії). Отже, Scopus та Web of Science – це міжнародні наукометричні бази, до яких входять різноманітні наукові журнали, якість публікацій яких контролюють. Тобто до цих матеріалів застосовується незалежне анонімне рецензування та кропіткий процес розгляду матеріалів. І що важливо – є українські журнали, які входять в ці бази.

А є ті, що не входять. Розповісти, як вони переважно функціонують? Скидаєш статтю, платиш вказану суму – і отримуєш «наукову публікацію». Ні, не всі, але давайте чесно скажемо, – більшість журналів працює саме так. І всіх це влаштовує. Ну бо все «чесно» – заплатив гроші за публікацію, отримав свою публікацію, на основі неї – науковий ступінь, за який потім отримуєш надбавки з державного бюджету. Так-так, з грошей платників податків.

Для боротьби з фальшуванням наукових досліджень свого часу й були запроваджені норми про публікації в журналах, у яких дотриманий мінімальний стандарт якості. І так, я в курсі широкої академічної дискусії з критикою наукометричних баз. Проте я так само знаю, що альтернативи, які пропонують в Україні – геть неприйнятні. Бо все хочуть лишити «як було». Аби далі можна було публікувати що завгодно і потім отримувати надбавки за ступені.

Я також згодна, що в деяких сферах сам формат наукових статей менш значущий, ніж, наприклад, монографій. Насамперед йдеться про гуманітарні науки, як от філологія чи філософія. І повторюю – право до гуманітарних наук не належить. Я також згодна, що університетам потрібні гроші для того, щоб:

робити якісні журнали;

допомагати науковцям з публікаціями в тих журналах, у яких публікації платні. От тільки не треба перебільшувати й казати, що в Scopus та Web of Science геть усі публікації платні.

Але те, що зараз пропонує Міносвіти – це й близько не реагування на запити від справжніх науковців у сфері гуманітаристики чи інших сферах.

Давайте чесно скажемо, що відбувається: хтось вирішив скористатися війною, аби позахищати чергові дисертації з права. Що, список депутатів з «написаними» дисертаціями вже готовий?

А про якість освіти й науки – ну то не час думати, бо війна ж.

Давайте поставимо собі питання: чи наближає Міносвіти своїми діями якість підготовки в українських вишах до європейських стандартів? Може, допомагає з євроінтеграцією української вищої освіти? Чи допомагає боротися з корупцією? Відповіді очевидні.

Міносвіти буквально заявляє, що будь-хто, кому припекло, може отримати науковий ступінь прямо зараз, користуючись війною. І для цього можна штампувати публікації незрозуміло де. І далі ми з вами з наших податків будемо платити надбавки цим псевдонауковцям.

Чого ми добиваємося цією нормою? Чи збільшить вона бажання українських студентів

вчитися в українських університетах? Чи збудуємо ми таким чином кращу країну, за яку щодня українці віддають життя на фронті?

Це просто неприйнятно – тишком-нишком таке проштовхувати, бо «війна все спише».

Так от, війна нічого не спише. Країна має знати своїх «героїв».

Ви – будете нести відповідальність. До вас будуть питання, чому українські студенти не повернулися додому. А вони не повернуться в університети, які хочуть займатися фальшуванням, халтурою та маніпуляціями. Вони не повернуться в країну, де МОН замість того, щоб робити хоча б якісь кроки, щоб університети ставали кращими, продовжують займатися штампуванням наукових ступенів спеціальності «Право».

Я маю мало надії змінити це рішення. Але я точно хочу, щоб суспільство знало, хто зараз користується з війни, аби порозв'язувати свої особисті питання. І, сподіваюся, дало цьому оцінку (<https://osvita.ua/blogs/86628/>). – 2022. – 14.06).

Блог на сайті «Обозреватель»

Про автора: Наталія Лісневська

Обіг ліків з Росії хочуть обмежити: цього чекали 8 років

Сьогодні на підписі в президента знаходиться законопроект 7313 «Про внесення змін до Закону України «Про лікарські засоби» стосовно обмеження обігу лікарських засобів, виробництво яких розташовано на території Російської Федерації або Республіки Білорусь».

Цього ми всі чекали довгих вісім років війни. І сьогодні на тлі неспровокованої та несправедливої військової агресії Російської Федерації по відношенню до України за сприяння Білорусі, таке необхідне обмеження обігу лікарських засобів, виробництво яких розташовано на території цих країн, винесено і розглянуто в сесійній залі. Саме зараз, коли світ, допомагаючи Україні розглядає та вводить нові потужні пакети санкцій проти агресора такий крок від України стане взірцем для інших країн

та міжнародних компаній, які продовжують свій бізнес на крові в Росії та Білорусі.

Проектом закону пропонується внести зміни до статті 9 Закону України «Про лікарські засоби» якими передбачити, що у державній реєстрації лікарського засобу може бути відмовлено або скасовано державну реєстрацію лікарського засобу шляхом скорочення терміну дії реєстраційного посвідчення лікарського засобу у разі, коли за результатами експертизи та/або розгляду реєстраційних матеріалів, доданих до заяви про державну реєстрацію, перереєстрацію лікарського засобу або внесення змін до реєстраційних матеріалів на лікарський засіб буде виявлено, що один, декілька або всі етапи виробництва лікарського засобу здійснюються підприємствами, виробничі потужності яких розташовані на території Російської Федерації або Республіки Білорусь. У разі встановлення такого факту, державна реєстрація в Україні лікарських засобів (всіх або вибірково визначених центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я) може бути тимчасово скасована шляхом припинення дії реєстраційного посвідчення. Окрім того, змінами до статті 18 Закону України «Про лікарські засоби» пропонується встановити, що на період введення воєнного стану в Україні Кабінет Міністрів України за поданням МОЗ України може тимчасово зупинити експорт лікарських засобів у разі незабезпечення потреб системи охорони здоров'я України в таких лікарських засобах у повному обсязі.

Прийняття проекту закону чітко зафіксує позицію України щодо неприйнятності економічних відносин з країнами, які знищують українських громадян чи сприяють агресору у цьому.

Однак його прийняття у зазначеній редакції матиме суттєві негативні економічні та соціальні наслідки для фармацевтичної галузі зокрема та економіки України в цілому.

Підтримуючи мету законопроекту про обмеження обігу в Україні лікарських засобів, виробництво яких хоча б частково розташовано на території Російської Федерації або Республіки Білорусь, варто зазначити декілька нюансів.

Виходячи із тексту документа, запропонованими змінами передбачається умова, що стосується державної реєстрації «всіх або окремо визначених центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я» лікарських засобів. При цьому відповідне положення не містить юридично визначеного критерію, за яким вказаний центральний орган виконавчої влади має установити вибірковість таких лікарських засобів. Відтак, зазначений припис не відповідає вимогам статті 19 Конституції України.

В чому полягає таке порушення? Дуже просто, в частині встановлення законом способу дії органу державної влади, а коли спосіб дії не встановлено то треба визначити хто і в який спосіб її встановлює, в іншому випадку це суттєвий корупційний ризик з яким ми будемо боротися. Не можна також забути про те, що невизначеність способу дії органу державної влади не враховує положень статті 8 Конституції України згідно з якою Україні визнається і діє принцип верховенства права, а отже порушує цей принцип.

У доповіді «Верховенство права», схваленій Європейською Комісією «За демократію через право» на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25-26 березня 2011 року) (CDL-AD(2011)003rev) зазначено, що закон, яким надаються дискреційні повноваження певному державному органу, повинен вказати чітко і зрозуміло на обсяг такої дискреції; не відповідатиме верховенству права, якщо надана законом виконавчій владі дискреція матиме характер необмеженої влади; отже, закон повинен вказати на обсяг будь-якої дискреції та на спосіб її здійснення із достатньою чіткістю, аби особа мала змогу відповідним чином захистити себе від свавільних дій влади.

Крім того, законопроект пропонує визначити, що центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, може бути прийнято рішення про скасування державної реєстрації лікарських засобів «у разі встановлення факту, що заявник (власник реєстраційного посвідчення) цих лікарських

засобів або уповноважений ним представник прямо чи опосередковано пов'язаний із суб'єктами господарювання, включаючи їхніх представників, їх відокремлені підрозділи (філії, представництва), ліцензіатів, заявників, виробників та постачальників, які здійснюють пряму чи опосередковану діяльність з виробництва лікарських засобів на території держави-агресора (Російської Федерації) або Республіки Білорусь, або після 23 лютого 2022 року вчиняли правочини щодо участі хоча б в одному з етапів виробництва будь-якого лікарського засобу чи АФІ підприємством, розташованим на території держави агресора (Російської Федерації) або Республіки Білорусь, надавали такому підприємству в користування фармацевтичні матеріальні або нематеріальні активи або пов'язані із ними патенти, дозволи, ліцензії, реєстраційні посвідчення, права та інші документи, необхідні для виробництва фармацевтичної продукції, у тому числі лікарських засобів, а також виробництва АФІ, здійснювали передачу їх у наймання (оренду) або відчужували їх прямо або опосередковано у власність резидентів держави-агресора (Російської Федерації) або Республіки Білорусь для виробництва фармацевтичної продукції».

Проте з поданого проекту є незрозумілим, яким чином центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, відповідну інформацію може отримати з огляду на вимоги частин третьої – п'ятої статті 9 чинної редакції Закону України «Про лікарські засоби», які містять вимоги до документів, що подаються до заяви про державну реєстрацію лікарського засобу. Зазначене свідчить про незавершений механізм правового регулювання, а відтак і про порушення принципу юридичної визначеності та не враховує положень статті 8 Конституції України згідно з якою Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Окрім обмеження обігу в Україні лікарських засобів, виробництво яких хоча б частково розташовано на зазначених територіях, ним також передбачена можливість Міністерства охорони здоров'я України скасовувати або зупиняти дію реєстраційних посвідчень

на лікарські засоби виробництва тих фармацевтичних компаній, які не співпрацюють та жодним чином не взаємодіють із компаніями та виробництвами, які знаходяться на території країн-агресорів.

В результаті Україна може мати низку негативних наслідків, зокрема:

1. Антиконтентний ефект.

Скасування або зупинка дії реєстраційного посвідчення фактично є штучно створеним бар'єром та інструментом прямого впливу на конкурентне середовище у фармацевтичній галузі.

2. Антисоціальний ефект.

Цей негативний ефект обумовлюється саме конкурентним середовищем і широтою асортименту лікарських засобів. Не менш важливою складовою є й доступність пацієнтів до необхідних лікарських засобів, тим паче в умовах війни, а також забезпечення великими роботодавцями своїх співробітників і їхніх сімей необхідними засобами для існування.

3. Економічний ефект.

Національна система охорони здоров'я України має безумовно важливе стратегічне значення тому, впровадження подібних ініціатив має ґрунтуватися на релевантних економічних дослідженнях.

4. Слід також відзначити й підриг інституту захисту іноземних інвестицій в нашій країні, які гарантуються численними двосторонніми міжнародними угодами, за якими, окрім іншого, передбачається забезпечення реалізації прав інвесторів без перешкод з боку законодавців або регуляторів (у тому числі шляхом створення перепон у торгівлі).

Враховуючи наведене вище та з метою дотримання балансу інтересів законопроект доцільно було б доповнити критеріями, на підставі яких компанії, які жодним чином не співпрацюють із компаніями та виробництвами на території країн-агресорів, можуть бути виключені зі сфери його регулювання. Зокрема, відповідні критерії мають бути розроблені Кабінетом Міністрів та включати соціальну, гуманітарну, інвестиційну тощо складові, а також запобігатимуть корупційним ризикам на подолання яких нам доведеться приймати нові

й нові закони та створювати спеціалізовані установи (<https://www.obozrevatel.com/ukr/politics-news/obig-likiv-z-rosii-hochut-obmezhati-tsoغو-chekali-8-rokiv.htm>). – 2022. – 07.06).

Блог на сайті «Zaxid.Net»

Про автора: Микола Ільчук, керівник ГО Pitbull Lviv

Як Верховна Рада пропонує карати п'яних водіїв під час війни

Поки що кожна обласна військова адміністрація вирішує питання про конфіскацію машин у нетверезих водіїв на власний розсуд

Нарешті притомні пропозиції від депутатів Верховної Ради щодо п'яноти за кермом! На цей раз законопроект №7382-2 (автор – Максим Павлюк від «Слуги народу») несе суттєвий ряд посилення протидії пияцтву за кермом у воєнний час, зокрема щодо вилучення транспортних засобів. Отже, що пропонується:

1. Нова ч. 8 ст. 130 КУпАП, яка буде застосовуватись ТІЛЬКИ у воєнний час. За нею передбачений штраф за нетверезе керування у розмірі 51 тисяча грн + 10 років позбавлення права керування і (не АБО, а значить обов'язково) конфіскацію автомобіля порушника (при цьому неважливо, чи є водій власником чи просто взяв Ауді покататись у своєї бабці) або адмінарешт на 15 діб + 10 років позбавлення прав і конфіскація. А конфіскація полягає в примусовій безоплатній передачі транспортного засобу у власність держави. Санкція суттєво жорсткіша.

2. Всіма вилученими автомобілями розпоряджатиметься ОВА – розподілятиме між ЗСУ, прикордонниками, поліцією, ДСНС.

3. В разі вчинення водієм порушення по ч.8 ст.130 (тобто нетверезе керування у воєнний

час) автомобіль тимчасово вилучається на штрафмайданчик ДО РІШЕННЯ СУДУ по справі (так, автомобіль, і не важливо який, Жигулі, Смарт чи Бентлі Контінентал). Якщо водій виграє суд і виявляється правим (10-20% випадків), тоді автомобіль йому повертають назад.

4. Забирають колізію в законодавстві, що поліцейський ЗОБОВ'ЯЗАНИЙ провести огляд на місці, а тільки в разі незгоди водія, везти його в медзаклад. Наприклад, поліцейські не можуть проводити огляд на наркотики на місці зупинки, бо ані засобів, ані кваліфікації відповідної у них просто немає. Тому поліцейський може запропонувати водію одразу проїхати до медзакладу. Таким чином наркомани часто уникали відповідальності в судах, адже «поліцейський не запропонував пройти огляд на наркотики на місці».

5. На порушника можна накладати більше, ніж одне додаткове стягнення. Сьогодні кодекс дозволяє порушника оштрафувати гривнею, забрати право керування... і все. Вилучити автомобіль вже не можна, бо це вже друге додаткове стягнення. Тому цю колізію теж хочуть ліквідувати.

В усьому цьому є тільки один мінус – це ЧАС. Враховуючи, що депутати вже трохи розслабили свої теплі булки, час проходження комітету +2 читання займе місяці (якщо не рік). І то за умови, що перелякані депутати не забракують його. Або ж найближчим часом станеться чергове резонансне «п'яне ДТП» з купою трупів. Тоді ж панове обранці будуть готові голосувати що завгодно.

Тому поки цього немає, ми і далі будемо тиснути на Львівську обласну військову адміністрацію щодо прийняття жорстких рішень для п'яноти за кермом (https://zaxid.net/yak_verhovna_rada_proponuye_karati_pyanih_vodiyiv_pid_chas_viyni_n1544231). – 2022. – 09.06).

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ
№ 10 (232) 2022**

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Редактори:
А. Березельська Я. Маленко

Комп'ютерне верстання:
Н. Крапіва

Підп. до друку 24.06.2022.
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 4,40.
Наклад 2000 пр.
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net